

BUDNI IZ NUŽDE.

Politički i građanski
angažman mladih u
Bosni i Hercegovini

ANELA LEMEŠ, MA

VALIDA REPOVAC NIKŠIĆ, PROF. DR.

EDO KANLIĆ, MA

BUDNI IZ NUŽDE: Politički i građanski angažman mladih u Bosni i Hercegovini

BDF
BORIS DIVKOVIĆ
FOUNDATION

Sarajevo, 2021

BUDNI IZ NUŽDE: Politički i građanski angažman mladih u Bosni i Hercegovini

IZDAVAČ

FONDACIJA BORIS DIVKOVIĆ
Jadranska 7, Sarajevo, BiH

AUTOR/ICE

Anela Lemeš, MA
Valida Repovac Nikšić, prof.dr.
Edo Kanlić, MA

METODOLOGIJA

Sanel Huskić, MA

RECENZENTI

Sarina Bakić, doc. dr.
Milica Pralica

LEKTURA

Senka Ahmetović-Palić

DIZAJN I PRIJELOM

Miomirka Mila Melank
Kai David Melank

SAŽETAK

Glavni motiv za ovu studiju je činjenica da mladi napuštaju Bosnu i Hercegovinu i to alarmantnim i rastućim tempom. Ova studija nastoji pronaći glavne prepreke za aktivizam mladih, koji je identifikovan kao spona za zadržavanje većeg broja mladih u Bosni i Hercegovini. Brojna prethodna istraživanja su identifikovala nezaposlenost i nedostatak prilika kao ključne faktore poticaja za masovnu migraciju mladih. Tokom istraživanja primijećeno je da su prethodne studije i analize o angažmanu i aktivizmu mladih opsežne, ali uglavnom kvantitativne i usredotočene na velike skupove različitih identiteta u kojima se lako gubi svako iskustvo. Zbog toga je ova studija usmjerena na kvalitativnu analizu, raspravljajući o općim temama s mladima koji se smatraju aktivistima kako bi se definisali izvori njihove motivacije. U studiji se jasno navodi da formalni sistemi obrazovanja ne pripremaju mlade za aktivni građanski i politički život u kojem organizacije civilnog društva pokušavaju nadoknaditi njihove nedostatke i slabosti.

KLJUČNE RIJEČI: aktivizam, apatija, politika, protesti, mladi

DISCLAIMER

Publikacija je nastala u partnerstvu sa Centre Party International Foundation uz implementaciju Fondacije Boris Divkovic. Iskazani stavovi su isključivo stavovi autora/ica a ne organizatora i/ili partnera ovog projekta.

Sadržaj

I SAŽETAK	7
II UVOD I SVRHA	9
III METODOLOGIJA	13
IV POZADINA	15
V NALAZI I ANALIZA	19
VI ZAKLJUČCI I PREPORUKE	33
IZVORI	37
ANEKSI	39
O AUTORIMA	55

I SAŽETAK

Fondacija Boris Divković pronašla je motivaciju da provede ovo istraživanje na temu aktivizma mladih u BiH u cilju razumijevanja kako da se umanje stope migracije mladih, koje će imati dugoročne devastirajuće posljedice po razvoj BiH. Logika za teoriju promjene koja je korištena u ovom istraživanju je jednostavna, a to je da se aktivna omladina prema zadanim postavkama bori za svoja prava, prema tome, aktivna će omladina vjerovatnije izabrati da ostane u BiH i boriti se nego da migrira. Zato je važno otkriti šta čini mlade aktivnima i aktivistički orijentiranima jer su veće šanse da će mladi ostati u BiH ukoliko im se pruži prilika da postanu aktivni.

Primarni cilj ovog istraživanja je da informira BDF i partnere o tome šta bi te prilike trebale biti, kao i kako dizajnirati aktivnosti za mlade da budu aktivni. U cilju postizanja ovoga metodologija procjenjivanja aktivnosti mladih u BiH većinom je fokusirana na primarno istraživanje kroz polustrukturirane intervju sa 25 aktivnih individua, većinom u dvadesetim godinama. Studija je prikupila informacije također iz ostalih dostupnih izvora.

Najveći obim rezultata koji su otkriveni studijom sugerira da su mladi iz BiH apatični zbog toga što se osjećaju prepušteni samima sebi. Rezultati sugeriraju da su mladi nepovezani sa svojim lokalnim zajednicama, bez vođa koji ih mogu potaći na aktivizam, osjećaju da nisu bitni donosiocima¹ odluka, ne mogu naći zaposlenje, bez ikakvih izgleda za smislen građanski i politički život. Također, čak i kada se mladi uključe u aktivizam, to je pretežno neorganizirano, kratkotrajno i događa se kao reakcija na pojedine događaje ili probleme "u trenutku".

Brojni razlozi za tako nepovoljnu situaciju su poznati, ali sveobuhvatna prepreka identificirana kroz intervju je neadekvatnost obrazovnog sistema. U osnovi edukacija kroz formalno obrazovanje nagriza izgleda za aktivizam mladih. Ovdje je osnovni uočeni krivac nedostatak kritičkog razmišljanja u nastavnom programu i metode podučavanja u formalnim obrazovnim sistemima koji ne njeguju omladinski aktivizam.

Uloga obrazovanja je ključna jer nalazi upućuju na to da su više i bolje obrazovani mladi aktivniji. Studija je otkrila da su aktivni mladi ljudi u BiH većinom na neki način educirani od organizacija civilnog društva (OCD). Osim toga, rezultati

¹ Iz razloga ekonomičnosti u ovom se tekstu imenice koje mogu upućivati na osobe oba spola koriste u gramatičkom muškom rodu.

studije ustanovili su da su OCD velikim dijelom surogati građanskog i političkog odgoja mladih u BiH; OCD djeluju kao hraniteljski sistem za obrazovanje mladih, kao i mehanizam za opskrbu građanskim i političkim angažmanom.

Studija svojim preporukama jasno upućuje kako Fondacija Boris Divković sa svojim partnerima treba oblikovati buduće aktivnosti i inicijative i kreirati prilike za mijenjanje trenutnog stanja aktivizma mladih, kao i cjelokupnu građansku i političku participaciju. Preporuke ocrtavaju promjene u pristupu i radu kako bi ohrabрили mlade da postanu aktivniji, kao i da ih osnaže da budu više vokalni i strukturirani u svojim zahtjevima. Vladajuće strukture sa svojim aparatom trebale bi raditi s nevladinim organizacijama/institutima kako bi osigurale da mladi ljudi ostanu u BiH i doprinose razvoju svog društva i imaju smislene i ispunjene živote jer se mladi ne bi trebali osjećati prepuštenim samima sebi.

II UVOD I SVRHA

Fondacija Boris Divković osnovana je 2013. godine s ciljem poboljšanja političkih nauka i političke prakse u Bosni i Hercegovini (BiH). Aktivnosti Fondacije promoviraju odgovornu politiku koja služi građanima, zasnovanu na principima jednakosti, suživota i solidarnosti. Jedna od oblasti interesa BDF-a je politička participacija, uključujući aktivizam i političku participaciju mladih. Bazna vrijednost BDF-a je promocija osnovnih moralnih principa u političkim aktivnostima, što je bila ideja pokojnog Borisa Divkovića, koju je zagovarao kroz svoj cijeli građanski i politički angažman. Desetljeća neodgovorne politike dovela su do rasprostranjenog vjerovanja da moralu nije mjesto u politici. Ovo ima duboko negativan utjecaj na mlade. BDF pretpostavlja da je moguće i neophodno izvršiti moralnu i etičku dekontaminaciju koncepta politike u javnom prostoru. Ovo bi stvorilo uvjete za uključivanje poštenih i odgovornih ljudi, uključujući mlađe generacije, u političke procese BiH.

Aktivnosti Fondacije kreću se oko političke i ekonomske pismenosti u BiH i regionu. Neki od uspješnih projekata koje Fondacije godinama implementira su: Akademija političke odgovornosti, Regionalna liberalna politička akademija, Inicijativa 50%, Schools in Connections, We Grow Together, Progresivne politike Zapadnog Balkana (ProgWeB), što je organizirano kao zajednički projekt sedam različitih nevladinih organizacija i udruženja s područja Zapadnog Balkana, Galerija uvreda – stup srama u javnom diskursu, EU mentorstvo u procesu EU integracija (Aneks 2).

Osnovna motivacija za ovu studiju je činjenica da BiH ima odliv mladih ljudi. Samo u zadnjih šest godina 530.000 građana napustilo je BiH². Dodatno, skoro 50% mladih ljudi razmatralo je odlazak iz BiH u 2019³. godini.

2 Posljednji podaci Svjetske banke ukazuju na to da BiH ima nivo emigracija od 44.5%, što je značajno ispred Srbije (18%), Hrvatske (20.9%) i Albanije (43.6%), što čini BiH vodećom u ovim problemima u Evropi već godinama.

3 USAID Bosnia and Herzegovina Monitoring and Evaluation Support Activity II, "National Survey of Citizens' Perceptions in Bosnia and Herzegovina 2019, Final Report", June 2020; dostupno na: http://measurebih.com/uiimages/measurell_nscp2019_final_report.pdf; također, prema, istraživanju Regional Cooperation Council objavljenom u junu 2020, "Balkan Barometer 2020: Public Opinion Survey", najveći val potencijalnih odlazaka iz Bosne i Hercegovina desio se tokom 2019. godine s trenutnim brojem oko 44% ispitanika, dostupno na: <https://www.rcc.int/pubs/95/balkan-barometer-2020-public-opinion-survey>

Ljestvica potencijalnih migracija mladih ljudi značajna je ako se uzme u obzir da mladi (15–30 godina) čine jednu petinu⁴ cjelokupne populacije BiH od 3,5 miliona. Ljudi koji razmatraju odlazak pridružili bi se ogromnoj bh. dijaspori, koja trenutno iznosi 49,5% (ukupna populacija BiH koja boravi izvan države);⁵ gotovo pola stanovnika države su iseljenici. Dodatno, postoji rastući trend odricanja od bh. državljanstva. Prema zvaničnim dokumentima Agencije za statistiku BiH i Unije za održivi povratak i integraciju u BiH, oko 85.000 ljudi odreklo se svog bh. državljanstva nakon rata.⁶

Mladi odlaze iz različitih razloga. Ministarstvo civilnih poslova BiH sugerira da bi razlog mogao biti nezaposlenost i opće siromaštvo u BiH; više od 60% mladih je nezaposleno i Ministarstvo smatra cjelokupnu populaciju mladih ranjivom grupom koja je mnogo bliža siromaštvu nego što su odrasli⁷. Ostali izvori imaju slična mišljenja da su nezaposlenost i ekonomska zavisnost identificirani kao glavni problem mladih širom BiH, gdje samo četvrtina mladih ima redovna primanja i samo je jedna petina zadovoljna svojim životnih standardom⁸. Ali ono što postaje očigledno je da pored lošeg životnog standarda sve veći broj mladih ljudi odlazi zato što osjećaju da ne mogu utjecati na ključne aspekte kako bi poboljšali svoju situaciju⁹. U osnovi se mladi osjećaju nemoćnima. Friedrich-Ebert-Stiftung je u svojoj studiji napravio lucidnu opservaciju o uzrocima odlaska: „uz nezaposlenje, neadekvatan obrazovni sistem, depresivnu političku situaciju u državi, osjećaj nedostatka perspektive itd. nastavio se masovni odlazak mladih ljudi u druge države“.¹⁰

4 Mladi u Bosni i Hercegovini su osobe između 15 i 30 godina starosti. Više je muškaraca nego žena unutar ove populacije; broj mladih ljudi u BiH je 777.000 i oko 607.100 ljudi je uzrasta ispod 15 godina trenutno u BiH. BiH Ministry of Civil Affairs, “Data on Youths in BiH”, 2021; dostupno na: http://www.mladi.gov.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=46&Itemid=34

5 World Bank, “Migration and Brain Drain: Europe and Central Asia Economic Update”, dostupno na: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/657051570692065211/pdf/Migration-and-Brain-Drain.pdf>; također, prema studiji Heinrich Böll Stiftunga iz 2017. godine o mladima u BiH i njihovom iseljavanju, “Massive Departure of Youth from BH: Job Search or Escape From Reality”, procjena ukupnog broja ljudi koji žive u emigraciji, a koji su porijeklom iz Bosne i Hercegovine je barem 2 miliona, što je 56.64% od ukupne populacije Bosne i Hercegovine (3.531.159).

7 BiH Ministry of Civil Affairs, “Data on Youths in BiH”, 2021; dostupno na: http://www.mladi.gov.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=46&Itemid=34

8 USAID Bosnia and Herzegovina Monitoring and Evaluation Support Activity, “National Youth Survey in Bosnia and Herzegovina 2018, Findings Report”, July 2018; dostupno na: http://measurebih.com/uimages/MEASURE-BiH_NYS2020182007262018.pdf

9 Za više informacija vidjeti: Regional Cooperation Council istraživanje objavljeno u junu 2020. “Balkan Barometer 2020: Public Opinion Survey”; USAID Bosnia and Herzegovina Monitoring and Evaluation Support Activity, “National Youth Survey in Bosnia and Herzegovina 2018, Findings Report”; Friedrich-Ebert-Stiftung, “FES Youth Studies Southeast Europe 2018/2019”, dostupno na: <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/15262.pdf>

10 Friedrich-Ebert-Stiftung, “FES Youth Studies Southeast Europe 2018/2019”, str. 11.

Fondacija vjeruje da bi mladi ostali ako bi im se dala prilika da postanu aktivni; aktivizam mladih je stup u rješavanju mnogih teških problema za mlađe ljude u BiH. Stoga je Fondacija motivirana da razumije šta čini mladu osobu aktivnom i angažiranom uprkos očiglednim i znatnim preprekama. U tu svrhu dizajnirali smo sljedeća ključna istraživačka pitanja u cilju prikupljanja informacija:

- koje su glavne prepreke za aktivizam mladih i šta ometa političko i građansko učešće mladih?
- koji su glavni okidači/okolnosti za mlade da postanu „aktivni“ i koji su ključni razlozi/okolnosti koji/-e čine mlade neaktivnima?

Osnovna motivacija BDF-a je da poboljša uvjete za mlade koji ostaju u BiH da postanu i ostanu aktivni. BDF je primijetio pad interesa mladih ljudi za aktivnosti Fondacije i aktivnosti naših partnera i interesnih strana. Međutim, Fondacija je također zabilježila veće učešće mladih ljudi na početku pandemije COVID-19 u pomaganju svojim susjedima i kategorijama građana kojima je trebala pomoć. Ovaj je nalaz potvrđen i drugim studijama.¹¹ Cilj BDF-a i partnerskih organizacija koje podržavaju mlade ljude je da njeguju aktivizam mladih kroz strukturiran i strateški pristup. Nalazi i zaključci iz ove studije nude jasan niz pretpostavki kako nastaviti s ovim inicijativama.

Tokom pripremanja ovog istraživanja BDF je analizirao prethodno provedene studije o omladinskom aktivizmu i primijetio je da je većina postojećih istraživanja ekstenzivna, ali većinom kvantitativna, te se fokusira na grupe ispitanika gdje se individualno iskustvo lako izgubi. Ove su studije značajne zbog toga što nude generalnu ideju o načinu razmišljanja mladih u BiH, problematizirajući prosječnu osobu čiji su prioriteti izvan građanskog i specifično političkog angažmana. Stoga se mi fokusiramo na kvalitativnu analizu, diskutirajući opće teme s mladima koji sebe smatraju aktivnima kako bismo definirali izvore njihove motivacije i kako bi to moglo biti primijenjeno na veći broj ljudi. Prvi dio studije adresira metodologiju i nudi pozadinske informacije o aktivizmu mladih u BiH. Zatim slijede nalazi iz intervjua s aktivističkom omladinom i zaključci izvedeni iz tih razgovora. Posljednji dio studije nudi preporuke za vladine i nevladine aktere.

11 Za više informacija vidjeti: "Rezultati istraživanja o utjecaju pandemije COVID-19 na mlade aktivistice i aktiviste", Institut za razvoj mladih KULT i Fondacija Mozaik; dostupno na: <http://mladi.org/v2/bs/resursi/riznica-znanja/publikacije/category/19-studije-i-analize>

III METODOLOGIJA

Metodologija pristupa za procjenu aktivizma mladih u BiH dizajnirana je da omogući sistematsko i efikasno prikupljanje podataka i triangulaciju informacija kroz različite izvore i metode, uzimajući u obzir okolnosti pandemije i rokove za pisanje izvještaja. Triangulacija – prikupljanje informacija iz različitih izvora – bila je neophodna s obzirom na to da je sama struktura „aktivne“ omladine kompleksna i direktno zavisi od percepcije različitih učesnika.

Za ovu studiju istraživački je tim koristio:

- okvire/platforme za organizaciju mladih;
- ključne informativne intervjuje odgovorne za različite stadije/dužnosti protesta/aktivističke aktivnosti;
- sekundarne izvore podataka (tematski specifične analize koje su izvršile domaće ili međunarodne organizacije, kao i zvanične državne statistike i izvještaje).

Istraživački tim pregledao je sekundarne izvore povezane s aktivizmom mladih uključujući studije, izvještaje, analize, procjene, pravne dokumente i slično. Ključni informativni intervjui (KII) s mladim aktivistima obavljani su koristeći platformu Zoom zbog ograničenja uzrokovanih pandemijom COVID-19. Svi odabrani ključni ispitanici bili su intervjuirani pomoću polustrukturiranog protokola intervjua. Metodologija istraživanja i protokol intervjua bili su isprobani prije poduzimanja kompletnih intervjua s nekoliko učesnika kako bi se testiralo razumijevanje svakog postavljenog pitanja. Istraživački tim sarađivao je s nekoliko partnera BDF-a kako bi pristupio što različitim učesnicima u cilju prikupljanja informacija koje bi objedinile različite pozadine i stajališta.

Većina ispitanika su mladi ljudi koji su se prijavili na online poziv koji smo podijelili na svom profilu na Instagramu i stranici Lonac.ba. Pored javnog poziva za učešće u istraživanju primijenili smo i metodu snowball sampling kroz saradnju s našim partnerima i dijelili kontakte među organizacijama. Međutim, zbog pandemije COVID-19 i prezasićenosti korištenjem kompjutera konstantno naša je istražena zajednica mala. Ukupno je intervjuirano 25 individua, od čega 14 žena i 11 muškaraca, većinom u dvadesetim godinama starosne dobi.

OGRANIČENJA

U procesu dizajniranja istraživanja, razvijanja alata i prikupljanja podataka susretali smo se s nekoliko ograničavajućih okolnosti, koje su možda umanjile snagu naših nalaza:

- Podaci su prikupljeni tokom vrhunca drugog vala pandemije COVID-19 (oktobar – kasni decembar 2020.). Vjerujemo da je pandemija utjecala na krajnji broj naših ispitanika. U potpunosti uzimamo u obzir emotivni pritisak koji svi građani naše države i svijeta doživljavaju. Neki od naših ispitanika podijelili su trenutne probleme u vezi sa zaposlenjem kao rezultat pandemije, poteškoće pri učenju zbog nedostatka organizacije u njihovim zajednicama i obrazovnim institucijama i opće mentalne poteškoće doživljene tokom pandemije. Zbog toga je provođenje intervjua teže nego pod normalnim okolnostima.
- Najveće ograničavajuće poteškoće u našem istraživanju bile su epidemiološke mjere na snazi tokom pandemije COVID-19. Međutim, uzevši u obzir da se u toku pandemije održalo nekoliko protesta i aktivnosti o kojima smo raspravljali s učesnicima istraživanja, tačnije protesti koji su se održali u 2020. godini (Antifašistički protest, Povorka ponosa i studentski protesti), ipak smatramo da je vrijeme ove studije prikladno uprkos restrikcijama nametnutim zbog pandemije.
- Podaci su prikupljeni većinom kroz intervjuiranje mladih koji su aktivni, stoga postoji ograničenje u neključivanju glasova mladih koji su izabrali da ne budu aktivni, što sigurno utječe na rezultate i zaključke.

IV POZADINA

Prije poduzimanja istraživanja tim BDF-a je istražio koji su pokreti aktivni i koja studentska tijela pružaju prilike za omladinski aktivizam. Opća slika koju smo dobili je da su studentska tijela većinom povezana s političkim akterima i njihovim utjecajem, da nisu potpuno nezavisna i da je komunikacija između različitih aktera vrlo slaba. Utisak koji smo kasnije potvrdili od učesnika istraživanja je da svi oni preferiraju samostalni aktivizam umjesto korištenja već postojećih foruma za aktivizam. Studentska tijela pod političkim utjecajem nisu bili prvi kanali koje su naši ispitanici izabrali da kontaktiraju u slučaju bilo kakve (re)akcije, jer nemaju osjećaj da ova tijela predstavljaju njihove stavove.

Malo drugačiji pristup primijećen je tokom krize COVID-19, kada su mladi kontaktirali humanitarne organizacije (poput Crvenog križa i humanitarne organizacije Pomozi.ba) i ponudili se da pomognu starijima tokom zatvaranja (lockdown). Pokret je započet bez ikakvog poziva formalnih struktura, gdje su mladi stavili sebe na raspolaganje zvaničnom kriznom osoblju u lokalnim zajednicama i posebno su posvetili svoju energiju pomaganju u ruralnim područjima s velikom starijom populacijom. Ovaj se angažman razlikovao od prethodnog aktivizma jer su mladi izabrali da stave sebe na raspolaganje svim uključenim interesnim stranama – političkim autoritetima, nevladinim organizacijama i njihovoj zajednici uopće, što je utjecalo da mnoge organizacije istražuju tako spontan pristup.

Razumijevanje i percepcije o građanskom i političkom angažmanu većinom zavise o političkim i socio-ekonomskim okolnostima u određenom društvu. Oni koji prate društvene odnose u BiH u posljednje dvije decenije mogu lako identificirati promjene u stavovima vezanih za političku participaciju i građanski angažman među mladima. Neke od ovih promjena uzrokovane su načinima kako formalno i neformalno obrazovanje utječe na mlade. Ostali su faktori povezani s globalnim trendovima u kojima uloga društvenih medija brzo raste. Ova je analiza bazirana na prethodim istraživanjima provedenim od međunarodnih organizacija i organizacija građanskog društva čiji je rad fokusiran na sektor mladih u BiH kao i na iskustvo koje BDF ima u vlastitom radu s mladima.

Da bismo razumjeli glavne prepreke omladinskom aktivizmu, moramo razmišljati o obrazovnom/-im sistemu/-ima u BiH. S obzirom na to da je osnovno obrazovanje, a u nekim administrativnim jedinicama u BiH i

srednje obrazovanje obavezno, vrijednosti promovirane u obrazovnom programu igraju značajnu ulogu u obrazovanju stavova mladih i osjećaja odgovornosti prema sebi, ljudima oko njih i mjestu gdje žive. Kritičko je razmišljanje ključno za indentifikaciju društvenih problema koje bi aktivisti mogli adresirati, a obrazovni sistemi u BiH često su kritizirani zbog njegovog nedostatka. Prema Izvještaju¹² baziranom na testiranju Program for International Student Assessment (PISA), provedenom u BiH u 2018. godini, učenici/e ove zemlje imali su lošije rezultate u čitalačkoj pismenosti nego njihovi vršnjaci u zemljama na Zapadnom Balkanu i ostalim evropskim zemljama. Imajući na umu da je čitalačka pismenost definirana kao „razumijevanje, korištenje, evaluacija, razmišljanje i angažiranje s tekstem kako bi se postigli ciljevi razvoja znanja i potencijala i učešća u društvu“¹³, provedena evaluacija upućuje nas na pretpostavku da obrazovni sistemi u BiH ne ohrabruju učenike/ce da razmišljaju dovoljno kritički.

Ako učenici/e nemaju kritički pristup društvu i njegovim članovima, iluzorno je očekivati da će se uključiti u građanski i politički aktivizam. Studija FES-a iz 2018/2019. godine ukazuje na to da mladi u BiH ne poznaju pravo značenje termina „kvalitetno obrazovanje“. Dok je 75,6% mladih ljudi koji su učestvovali u ovom istraživanju reklo da obrazovni sistem nije dobro prilagođen potrebama tržišta rada i 72,1% misli da je sistem korumpiran, u isto vrijeme 49,15% je zadovoljno (32,8% učesnika je potpuno zadovoljno) obrazovanjem koje stječu.¹⁴ Isti paradoks leži u činjenici da je 77% mladih ljudi koji su testirani tokom testiranja PISA 2018 izjavilo da su zadovoljni ili većinom zadovoljni životom u BiH, dok zvanični podaci o (ne)zaposlenosti mladih alarmantno podvlače beznadežnu poziciju ove kategorije.

Još jedan nedostatak obrazovnog/-ih sistem/-a, kada je riječ o ohrabrivanju omladinske građanske i/ili političke participacije je konzervativno stajalište prema nenastavnim aktivnostima izvan škole. Mladi aktivisti obično nemaju podršku školske uprave za participaciju u nenastavnim aktivnostima, što je često prepoznato kao prepreka za bolji uspjeh u školi. Ovaj je argument baziran na iskustvu koje su organizacije civilnog društva imale prilikom organiziranja različitih događaja i aktivnosti širom BiH. Neki su učesnici imali probleme s pravdanjem svojih izostanaka s nastave, a neki su od njih bili pozvani na razgovor s direktorom škole zbog aktivnosti koje su pohađali nakon nastave.

12 Žaneta Džumhur, "PISA 2018: Izvješće za Bosnu i Hercegovinu", Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Mostar 2019. Vidjeti više na: <https://aposo.gov.ba/sadrzaj/uploads/PISA-2019-izvje%C5%A1%C4%87e-za-BiH.pdf>

13 *Ibid.*, p. 31.

14 Friedrich-Ebert-Stiftung, "FES Youth Studies Southeast Europe 2018/2019", p.42, dostupno na: <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/15262.pdf>

Ovo nas dovodi do drugih problema u BiH. Tokom postkonfliktnog perioda koji još uvijek traje etno-nacionalistički narativi ostaju jaki u javnom diskursu. S obzirom na to da većina mladih u BiH dijele iste probleme bez obzira na administrativnu jedinicu u kojoj žive, mladi aktivisti obično vide saradnju i zajedničko djelovanje kao jak alat za realizaciju svojih ciljeva. Na ovaj način oni postaju meta zvaničnim ili poluzvaničnim etno-nacionalističkim elitama. Ovo je posebno slučaj s inicijativama i projektima koje se fokusiraju na suočavanje s prošlošću i memorijalizaciju. Prema izvještaju PAX¹⁵ o inkluzivnim memorijalnim inicijativama, aktivisti/kinje u ovom polju susretali su se s oštrim kritikizmom od političkih elita i medijskih kanala, koji ih često optužuju da su „izdajice“ i „strani plaćenici“. Osim političkih elita predstavnici religijskih zajednica katkad su glavni arbitri, čije su osude nečijeg aktivizma u osjetljivim oblastima za određenu zajednicu ključne. Ovaj je fenomen vidljiv u malim zajednicama čiji stanovnici većinom poznaju jedni druge i dobro su obaviješteni o tuđim interesima i ideološkoj pripadnosti. Nije rijedak slučaj da su neki aktivisti i njihove porodice označeni kao izdajice zbog toga što su uključeni u oblike aktivizma koji ne slijede zvanični narativ i zvanične norme te zajednice.

Uzevši u obzir obrazovne sisteme koji ne promoviraju aktivizam kao način života koji pomaže mladoj osobi da se ostvari kao aktivan građanin u svom punom kapacitetu i ostale interesne strane koje osuđuju i negativno pristupaju progresivnim načinima razmišljanja, kao što su etno-nacionalističke elite, mediji i religiozne zajednice, ne iznenađuje činjenica da je (ne)aktivnost mladih u BiH povezana s mnogim i u većini slučajeva negativnim psihološkim aspektima. Prema istraživanju¹⁶ koje je provedeno s učenicima srednjih škola od Asocijacije srednjoškolaca u BiH (AsuBiH), 64,2% ispitanika slaže se da su „poslušnost i poštovanje autoriteta najvažnije vrijednosti koje bi djeca trebala naučiti.“ Isto istraživanje upućuje na to da mladi podržavaju vrlo rigidna autoritarna stanovišta koja se fokusiraju na pojednostavljena, crno-bijela rješenja društveno-političkih problema. Alarmirajući podaci pokazuju da se 81,5% ispitanika slaže da „naša zemlja treba [...] jakog, odlučnog premijera koji će uništiti zlo i izvesti nas na pravi put“.¹⁷

Osim veoma izraženih aspiracija za jakog i odlučnog vođu, gore spomenuti podaci pokazuju nepovjerenje mladih u trenutne političke aktere u BiH.

15 PAX, „*Mapping Inclusive Memory Initiatives in the Western Balkans*“, oktobar 2020, dostupno na: <https://paxforpeace.nl/media/download/pax-report-mapping-inclusive-memory-initiatives-in-the-western-balkans.pdf>

16 Zlatan Jovanović, „*Učešće mladih u procesima donošenja odluka: Istraživački izvještaj*“, Asocijacija srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini, decembar 2020.

17 *Ibid.*, str. 18.

Studija iz 2015.¹⁸ godine o mladima u BiH ukazuje na to da mladi ljudi izražavaju „postojanje izraženog nepovjerenja u političke institucije, što također može biti jedno od objašnjenja za generalno povlačenje mladih ljudi kada je u pitanju BiH politika.“ (Žiga et al., 2015.). Nepovjerenje u političke aktere i institucije negativno utječe na volju mladih ljudi da uzmu učešća u društvu kroz različite forme angažmana. Istraživanje AsuBiH pokazuje da su mladi ljudi nezadovoljni i svjesni problema, ali ih artikuliraju veoma općenito¹⁹. Postoji vidljiva potreba za pomaganjem mladima da izraze svoje misli i opservacije na precizan i razumljiv način.

Kada govorimo o globalnim trendovima i načinu na koji oni utječu na angažman mladih, mnogi ljudi ističu društvene medije kao glavne krivce za navodnu apatiju. Skeptici ne priznaju ulogu koja je pripisana internetu u aktualizaciji društvenih promjena i oni izvlače zaključke iz nekoliko studija.²⁰ Rezultati istraživanja prezentirani u knjizi pod nazivom "Social Media: Usage and Impact" jasno upućuju na to da „iako je potencijal Facebooka da poveže mlade aktiviste ogroman, održavanje interesa mlade osobe za grupu i cilj veći je izazov.“²¹

Facebook je i dalje najviše korištena društvena mreža u BiH i služi kao dobra platforma za provjeru javnog mišljenja o određenim problemima. Međutim, u mnogim slučajevima diskusija se završava na Facebooku i ne prebacuje se u stvarni život. Ovo je posebno značajno kada razmišljamo o ograničenoj pažnji koju mladi posvećuju društvenim problemima u svijetu s previše informacija.

Pa ipak, nedavna pandemija COVID-19 pokazala je da su mladi u BiH grupa ljudi na koju društvo može računati u doba krize. Prema istraživanju²² provedenom od Instituta za razvoj mladih KULT i Fondacije Mozaik, skoro pola (47,6%) ispitanika volontiralo je u svojim lokalnim zajednicama tokom prvih mjeseci pandemije. Važan je detalj da je 72,5% onih koji su volontirali to učinilo na svoju inicijativu. Uprkos činjenici da su veliki broj ispitanika mladi koji su bili aktivni prije pandemije, važno je da su oni bili ti koji su reagirali kada državne institucije nisu uspjele ispuniti svoju svrhu.

18 Žiga et al., "Studija o mladima u Bosni i Hercegovini", Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), 2015. dostupno na: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/11436.pdf>

19 Zlatan Jovanović, „Učešće mladih u procesima donošenja odluka: Istraživački izvještaj“, Asocijacija srednjoškola u Bosni i Hercegovini, decembar 2020., str. 22.

20 Baumgartner & Morris, 2009; Grossman 2004 quoted in Hana S. Noor Al-Deen And John Allen Hendricks ed., "Social Media: Usage and Impact", 2012., str. 204.

21 Ibid, str. 207.

22 Institut za razvoj mladih KULT i Fondacija Mozaik, "Rezultati istraživanja o utjecaju pandemije COVID-19 na mlade aktivistkinje i aktiviste", dostupno na: <http://mladi.org/v2/phocadownload/REZULTATI%20ISTRAZIVANJA%20%20UTJECAJ%20PANDEMIJE%20COVID-19.pdf>

V NALAZI I ANALIZA

NALAZI

Ključni problem za mlade je nedostatak zaposlenja. Svi su ispitanici zaključili da je ključni problem za mlade u BiH hronična nezaposlenost. Međutim, svi ispitanici vjeruju da imaju zadovoljavajući standard života u poređenju s ostalim mladim ljudima. Nekoliko njih istaklo je da ne mjere svoju vrijednost samo kroz materijalno i monetarno mjerilo nego kroz bogatstvo znanja, prijatelja, iskustava, svrhe, vrijednosti itd. Također su ukazali na to da su mladi s boljim finansijskom situacijom većinom više orijentirani ka aktivizmu i imaju veću sklonost da budu uključeni u razne aktivnosti koje zanimaju mlade. Međutim, oni ističu da postoje izuzeci od navedenog.

Aktivizam mladih prvenstveno je neorganiziran, kratkotrajan i dešava se kao reakcija na specifične događaje ili probleme. Većina ispitanika izjavila je da je učestvovala u aktivističkim inicijativama samostalno ili sa svojim prijateljima i/ili članovima porodice bez ikakve organizirane podrške. Također, djelimično zbog nedostatka podrške, njihov aktivistički angažman u većini slučajeva bio je kratkog trajanja. Samo

organizirane inicijative koje su ispitanici spomenuli bili su protesti JMBG (matični broj) iz 2013., protest Bosansko proljeće iz 2014., Kriza s hranom iz 2014., trenutna migrantska kriza iz 2017. i studentski protesti iz 2020. Inicijative za koje su dobili podršku bile su Parada ponosa 2019. i jednim dijelom kriza COVID-19 2020. (u početku je bilo samoorganiziranje). Većina ispitanika vjeruje da inicijative koje su „vrijedne borbe“ imaju tendenciju da prevaziđu pitanje generalne letargije mladih i nedostatka motivacije. Ove su inicijative većinom reakcija na ozbiljno kršenje i/ili narušavanje javnih pravila/zakona/morala/vrijednosti. Naprimjer, jedan je ispitanik rekao da su: „prirodne katastrofe prouzrokovale većinom isti osjećaj kod svih nas – osjećaj empatije i razočarenja u odgovor vlade.“

Kada vidite šta nam rade, ko ne bi protestovao? Znam da to neće ništa promijeniti, ali ne mogu samo sjediti kući i ništa ne raditi. Uvijek se nadam ako nas dovoljno izađe, da ćemo napraviti razliku. Bez obzira na to, ja ne gubim nadu.

Student

Mladi su voljniji da učestvuju u akcijama ako se one čine manje političnim. Većina je ispitanika izjavila da su učestvovali u inicijativama i aktivnostima koje percipiraju kao nepolitičke. Naprimjer, doslovno

Političkim strankama nije stalo do mene, moje porodice i prijatelja. Meni nije stalo do njihove politike. Njima je jedino stalo do novca.

Aktivist OCD

Jednom sam se opekao približivši se preblizu politici i naučio sam svoju lekciju. Političarima se ne može vjerovati!

Student

su svi naši ispitanici imali mišljenja o krizi poplava koje su se desile 2014. godine; većina njih je volontirala u svojim zajednicama, a oni koji nisu, su doprinijeli podizanju svijesti i podržavali glasove drugih. Međutim, kada se radi o povodima koji su donekle politizirani u našem društvu, kao što je prva Parada ponosa, koja se održala u septembru 2020., samo su neki ispitanici učestvovali. Jedan je ispitanik opisao svoj izvor jednostavno kao „bazirano na mojim vlastitim vjerovanjima i iskustvima, ja biram hoću li marširati ili ne.“

Mladi iz urbanih područja su aktivniji nego mladi iz ruralnih područja.

Tokom intervjua primijećeno je da mišljenja učesnika o aktivizmu zavise do neke mjere od mjesta prebivališta mladih. Primjetno je da su urbani stanovnici mnogo aktivniji. Svi se ispitanici slažu da je jedan od ključnih problema za mlade ljude koji žele da se uključe u aktivizam, što nije očigledno drugima, problem s infrastrukturom, posebno u ruralnim područjima. Nedostatak infrastrukture podrazumijeva mjesta ili događaje koji su od interesa za mlade, gdje mogu dijeliti svoja mišljenja i uključiti se u aktivnosti koje su od interesa za njih (npr. organizacije civilnog društva, profesionalni klubovi, muzičke škole i producentski muzički studiji, sportske dvorane itd.). Svi ispitanici, iz ruralnih ili urbanih područja, slažu se da je to problem koji niko ne adresira. Svi se ispitanici slažu da iako postoje odlične

Govorim kao neko ko dolazi iz male zajednice, koja je vrlo loše infrastrukturno povezana sa Sarajevom i ostalim centrima. Znam koliko problema imaju mladi iz Krajine, Hercegovine, ostalih dijelova istočne Bosne, koji imaju najmanje prilika u svojoj zajednici, a zatim nemaju dobrih prilika da se povežu s ostalim centrima gdje se mogu obrazovati i steći znanja i vještine i radno iskustvo.

Aktivist OCD

organizacije koje kreiraju aktivnosti za mlade ljude u BiH, one su većinom locirane u većim gradskim centrima i većina njih je u Sarajevu. Međutim, jedan je ispitanik skrenuo pažnju na činjenicu da iako takve aktivnosti postoje u manjim zajednicama, mnogo mladih ljudi ne usuđuje se učestvovati zbog negativne percepcije nekih dijelova zajednice prema aktivnoj omladini. Međutim, učesnici se slažu da se većina takvih treninga/obuka i projekata odvija u Sarajevu, Banjoj Luci i Mostaru, što zahtijeva od mladih da putuju u ove centre iz svojih lokalnih zajednica.

Mladi se osjećaju nepovezano sa svojim zajednicama. Svi su ispitanici izjavili da nisu svjesni problema u svojim zajednicama. Štaviše, svi ispitanici izjavili su da su svjesniji „većih“ problema o temama koje muče cijelu populaciju mladih nego šta muči njihove lokalne zajednice. Ova opservacija važi za mlade koji dolaze iz urbanih i ruralnih zajednica. U isto vrijeme ispitanici su primijetili da većinu vremena provode online ne samo za razonodu nego i komunikaciju s vršnjacima i učenje, radije nego da budu aktivni u svojoj lokalnoj zajednici i povezuju se s vršnjacima i komšijama.

Aktivizam mladih i porast aktivnosti mladih podržani su radom nevladinih organizacija. Svi ispitanici složili su se da su imali neku vrstu aktivnosti kroz lokalne OCD, ali ne aktivizam, s izuzetkom Parade ponosa 2019. Spomenuli su da OCD nisu samo važne za obrazovanje i rad na specifičnim projektima nego da su važne za putovanja, razmjenu informacija i obuke. Neki od primjera koje su spomenuli bili su: Mreža mira, koja aktivno dijeli konkurse za posao i pozive za studiranje u inozemstvu, Sarajevski otvoreni centar, koji vodi radionice i obuke o feminizmu i LGBTQI+ temama. Jedan je učesnik izjavio da je Sarajevski otvoreni centar osigurao dobar sistem pravne podrške, „gdje ljudi mogu otići i pitati bilo šta“ u vezi s njihovim pravima. Nekoliko je učesnika citiralo Humanost u akciji i Fondaciju Schüler Helfen Leben i njihove programe kao faktore podizanja svijesti o značaju aktivizma i društvenog angažmana. Ispitanici su izjavili da je u OCD „fokus na grupnom radu, gdje učesnici s mentorima razvijaju projekte i istraživačke radove, ali i putuju širom zemlje.

Bazirano na ovom saznanju, postao sam potpuno druga osoba. Prije sam bio pasivan, nisam se želio svađati. Nakon toga sam se promijenio: ja sam aktivan, zahtijevam svoja prava.

Student

Osnovni uzrok apatije je što mladi ljudi osjećaju da su njihovi problem „samo“ njihovi problemi. Jedan je ispitanik skrenuo pažnju na problem u komunikaciji u smislu da postoji nedostatak dvosmjernog dijaloga kada se razgovara o problemima mladih. Činjenica da su mladi ljudi viđeni kao „odvojena kategorija o kojoj se brinu OCD kroz različite aktivnosti ili jedno ministarstvo ili jedna služba u općini“, kako je jedna od naših učesnica objasnila je pogrešna jer kako kaže: „mladi ljudi su u svakom sektoru i kao svaka društvena grupa imaju probleme u tim sektorima“. Ona je zaključila da su „problemi mladih u svim kategorijama, u svim sferama društva“ i istakla je da „šta mladi ljudi vide kao najveći problem su potpuno drugi problemi, ne samo problemi navedenih sektora.“ Svi ispitanici složili su se s njenom izjavom da „generalno, većina problema mladih ljudi nalazi se u obrazovanju, jer je najveća kategorija mladih ljudi u obrazovnim sistemima: srednjem ili visokom obrazovanju.“ Jedan učesnik je izjavio da mnogi problemi „u osnovi proizlaze jedni iz drugih“, navodeći

zdravstvene probleme kao primjer, posebno ako su povezani s obrazovanjem: „Ako moraju ići iz jednog kantona u drugi, nemaju zdravstveno osiguranje zbog decentralizacije vlade.“

Obrazovanje i politika nagrizaju izgled za aktivizam mladih.

Svi ispitanici izjavili su da je osnovna smetnja za veći aktivizam mladih nedostatak podrške od sistema formalnog obrazovanja i političkih partija i njihovih predstavnika. Oni vjeruju da je kombinacija neprikladnog obrazovanja i politike koja ne razmatra probleme mladih osnovna prepreka političkom i građanskom učešću mladih.

Nismo važni nikome. Naši problemi nisu problemi koje naše vođe smatraju važnima. Njima je jedino stalo do politizacije etniciteta i nacionalnosti da bi ostali na vlasti.

Mladi profesionalac

Mlada osoba u ovoj zemlji zna da ne očekuje ništa od nikoga.

Student

Više/bolje obrazovani mladi su aktivniji.²³ Prema tome, posmatranje razlike između iskustava aktivnih mladih s onima koji se ne smatraju takvima moglo bi sugerirati da postoji veza između aktivizma i općeg mišljenja o kvalitetu obrazovanja. Što je aktivnija i angažiranija mlada osoba, njeni standardi i očekivanja su viši i samim tim voljni su raditi na promjeni.

Formalni obrazovni sistem(i) ne njeguju aktivizam mladih. Većina učesnika intervjua izjavila je da građanski i politički razvoj mladih ljudi u BiH nije prioritet obrazovnog sistema. Također tvrde da su formalni obrazovni sistemi potpuno „loše podešeni“ tako da ih je jedan ispitanik opisao kao „štetne za cjelokupno društvo“. Jedan ispitanik vidi obrazovni sistem kao personifikaciju „cementiranja promjena u obrazovanju koje reflektiraju nesretne promjene koje su nametnute dejtonskim sistemom u Ustav BiH“, a prema jednom od intervjuiranih ispitanika obrazovni sistem „izdaje sve mlade ljude“. Nekoliko ispitanika istaklo je da je najočigledniji način na koji sistem

²³ *Neformalno obrazovanje na bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku obuhvata sve vrste obrazovanja koja ne pripadaju onima koja su stečena u obrazovnim institucijama. Engleski je jezik specifičniji, pa razlikuje neformalno obrazovanje (non-formal education), koje se odvija izvan obrazovnih ustanova, ali ima organizirani oblik, npr. edukacije, radionice, od neformalnog obrazovanja, koje podrazumijeva da osoba učestvuje u neobrazovnim aktivnostima (informal education), npr. učešće u oprostima za dobrobit društvene promjene, ali i dalje stječući znanje kroz akciju. U našem istraživanju naši sagovornici pričaju o obje vrste neformalnog obrazovanja.*

zapošavlja mlade segregacija slučajeva koji su prouzrokovani fenomenom 'dvije škole pod jednim krovom', koji postoji u nekoliko zajednica u BiH. U isto vrijeme nekoliko je ispitanika primijetilo da je jedan od najboljih načina izgradnje duha kroz obrazovanje, međutim „obrazovni sistem zatupljuje mlade ljude i čini ih pasivnijim“. Svi ispitanici istakli su da nedostaje razvoj sposobnosti kritičkog mišljenja u osnovnom i srednjem nivou obrazovanja i da bi to mogao biti osnovni razlog zašto su mladi danas neaktivni.

Nedostatak vladavine zakona blokira obrazovni sistem i zasićuje mlade praznim obećanjima.

Nekoliko intervjuiranih ispitanika skrenulo je pažnju na problem nedostatka implementacije rezolucija od bh. političkog i pravnog sistema. Kao ilustraciju nedostatka implementacije pravno obavezujućih odluka, jedan je ispitanik citirao višegodišnju diskusiju o inkluziji ranjivih grupa u školovanje i primijetio da: “bez obzira na to koliko pričamo o inkluziji, u posljednjih deset godina učinili smo vrlo malo da zapravo oživimo tu inkluziju: imamo je na papiru. Bh. pravosuđe je ponekad i bolje nego pravosuđe u zemljama Evropske unije, ali nedostaje implementacija“. Svi ispitanici složili su se da vlade u BiH aktivno daju prazna obećanja koja rijetko imaju aktivnu implementaciju, što rezultira generalnom zasićenošću mladih „praznim obećanjima“.

Problem dvije škole pod jednim krovom prisutan je već dvadeset godina i neki ga ne smatraju problemom. Ja mislim da je velika tragedija 21. stoljeća da u Evropi imamo slučaj gdje su učenici osnovnih i srednjih škola fizički odvojeni zbog etniciteta.

Student

Ključ je u razvoju kritičkog mišljenja u dječijim umovima. Međutim, prvo nastavnici moraju biti obučeni kako da to rade, zato što oni ne znaju kako se to radi ili ne razumiju koliko je to važno.

Student

Formalno obrazovanje treba reforme kako bi promoviralo aktivizam mladih.

Svi ispitanici izjavili su da obrazovni sistemi trebaju reforme, ali zaključuju da je to vrlo nevjerojatno zbog brojnih prepreka u upravnim strukturama. Naprimjer, nekoliko ispitanika komentiralo je da naš obrazovni sistem „nije sekularan u praksi“, da „nacionalnost igra ulogu“ i da je generalno „zastario“. Iako većina naših ispitanika vjeruje da kada strukturalne promjene osnaže mlade ljude i promoviraju jednakost i različitost, većina vjeruje da su takve teme „previše politizirane“ i strukturalne promjene dolaze polako. Ispitanici nisu optimistični da će se desiti značajne promjene u oblasti obrazovanja u skorijoj budućnosti. Jedan ispitanik podvukao je potrebu za dodatnim obrazovanjem za edukatore, koji „moraju biti voljni da rade sa svim profilima učenika/studenata“. Većina

učesnika preporučila je pisanje priručnika kako dobiti školarine i grantove koji mogu podržati mlade ljude. Nekoliko naših učesnika izjavilo je da bi broj mladih ljudi koji su zainteresirani za obrazovanje u inozemstvu porastao ako bi postojao neko ko bi ih usmjerio prema takvim prilikama. Jedan od učesnika objasnio je: „Volio bih da sam imao nekoga u srednjoj školi ko bi me uputio ka postojećim stipendijama. Nisam znao šta je stipendija. Sad vidim da postoje stipendije za osnovno i srednje obrazovanje, a i fakultet“.

Informalno i neformalno obrazovanje stečeno kroz OCD kompenzira neadekvatnost formalnog sistema obrazovanja.

Svi naši ispitanici izjavili su da su ključne kompetencije za aktivizam bile stečene kroz informalno i neformalno učenje o različitim inicijativama, projektima i obukama pruženim od OCD. Zanimljivo je primijetiti da većinom svi učesnici vjeruju da bi njihovi nastavnici iz formalnog obrazovanja imali koristi od dodatne obuke. Većina ispitanika nikada nije smatrala obrazovanje ekskluzivnom institucijom, nego su istakli značaj saradnje između formalnog i neformalnog učenja. Također, većina ispitanika vjeruje da bi obuku nastavnika mogle pružiti OCD, međutim nijedan sagovornik nije mogao navesti pozitivne primjere takvih obuka. Stoga saradnja zvuči idealno, ali u praksi ne znaju kako bi ta ideja mogla biti primijenjena. Također su predložili konkretne primjere, naprimjer, čas demokracije u osnovnoj školi. Dok neki časovi demokracije imaju praktičnu primjenu, naši se ispitanici slažu da to nije dovoljno. Međutim, oni tvrde da skoro svaki predmet u našem obrazovnom sistemu ima potencijal da bude praktičniji, čak i discipline koje se smatraju kompleksnijim. Svi naši ispitanici istakli su da obrazovanje koje nude OCD kompenziraju ovu očiglednu neadekvatnost formalnog sistema. Jedan je sagovornik izjavio: „Praksa je sve. Obrazovni sistem zbilja nije prilagođen tržištu rada. Naši mladi ljudi nisu funkcionalno pismeni.“

Trenutno nijedan vođa ne može potaći mlade na aktivizam.

Svi sagovornici izjavili su da trenutno nema političkog ili građanskog vođe u BiH koji može mobilizirati mlade prema aktivizmu i/ili protestima. Nekoliko učesnika intervjuja izjavilo je da će ova situacija ostati onoliko dugo koliko god se mladi ne počnu sami boriti za svoja prava.

Mislim da je fascinantno da nemamo niti jednu osobu koja bi se borila za probleme mladih. Zapravo je vrlo tužno kada razmislite o tome. I mi glasamo, zar ne znaju to? Trebali bismo biti bitni.

Student

Mentori/mentorstvo ključni su za aktivizam mladih. Većina ispitanika izjavila je da su imali kolegu mentorsku figuru i/ili organizaciju na koju su se ugledali i koja ih je potakla na aktivizam. Izloženosti i/ili učešće na događajima, projektima i obukama koji su organizirani od OCD bili su spomenuti od svih ispitanika kao ključni za njihov aktivizam. Naprimjer, nakon diskutiranja uloge edukatora u kultivaciji aktivističkog duha većina naših ispitanika osvrnula se na čas Demokracije u osnovnom i srednjem obrazovanju i kako je prilika za obrazovanje i svjesnost potencijala aktivizma bila propuštena. Neki su imali dobra iskustva, ali većina nije. Za početak, neki od naših sagovornika izjavili su da bi takav predmet trebao podučavati o društvenim sistemima i pravima pojedinaca u njima, a često se ti časovi pretvore u „produženi veliki odmor“. Naši su sagovornici predložili potpuno novo osmišljavanje plana i programa ovog predmeta, koji bi uključio vještine kritičkog razmišljanja, medije, političku i ekonomsku pismenost, kao i dobrobiti i vrijednosti aktivizma. Također, jedan je učesnik izjavio: „Ja sam imao sreće da upoznam profesore koji su podigli moj duh i želju za promjenom.“ Ali ovdje je važno skrenuti pažnju na izbor njegovih riječi: nije svako jednako sretan, zato što mentorstvo nije obavezno u obrazovnom sistemu. Rad organizacija čak je još važniji, jer u osnovi one imaju slobodu da kreiraju specifične programe podrške za mlade ljude koji bi uključili aktivne programe mentorstva.

Nemam nijednog mentora kojeg bih se mogao sjetiti. Moj mentor je moje udruženje. To je vrlo dinamično okruženje i ima uvijek nešto za zagovaranje.

Aktivist OCD

Moj prvi protest bio je na ramenima mog rođaka. Bilo mi je šest godina.

Student

Porodica i prijatelji važni su za aktivizam mladih. Svi sagovornici vjeruju da je uloga njihove porodice i prijatelja bila važan faktor zašto su postali aktivni. Izjavili su da su postali aktivni jer je većina članova njihove porodice bila aktivna. Nekoliko ispitanika izjavilo je da su ostali aktivni jer su okruženi aktivnim osobama, svojim prijateljima.

Nastavnici su percipirani kao oni koji (ne) doprinose aktivizmu mladih. Svi ispitanici raspravljali su o formalnom obrazovanju kao postojećem problemu na koji su se navikli i kako je to bitno za aktivizam mladih. Razgovor se većinom kretao oko njihove sumnje da u slučaju da su bili izloženi dobrobiti društvene uključenosti i njihovih prava u ranoj dobi, možda bi ranije otkrili strast za aktivizmom i volontiranjem.

Nekoliko je ispitanika primijetilo da su imali nastavnike/profesore koji su ih podučavali šire od propisanog silabusa, prema tome, izlažući njih i njihove kolege učenike dobrobitima postajanja aktivnim; učenici/studenti su bili strastveniji, s manje apatije i više nade za promjenu. Svi ispitanici koji su imali svoje profesore kao mentore skrenuli su pažnju na potrebu povećanja humanijih načina predavanja. Oni koji nisu imali takve edukatore željeli bi da ih imaju. Generalni konsenzus ispitanika je da je obuka nastavnika/profesora zastarjela, i da bi mogli podučavati učenike/studente o aktuelnim temama, važnosti političke i ekonomske pismenosti itd., oni moraju prvi imati pristup takvom znanju. Ispitanici su indirektno dali nekoliko prijedloga kako postići ovo kada su govorili o općem stanju bh. obrazovnog sistema.

Mladi nisu bitni političkim strankama ili političarima.

Svi ispitanici izjavili su da ne postoje političke stranke ili političke vođe u BiH koji uključuju mlade ljude i njihovu dobrobit u svoje inicijative. Nekoliko ispitanika izjavilo je da „ne postoje političke vođe“. Jedan učesnik intervjua izjavio je da averzija prema politici dolazi iz dugoročne zanemarenosti svih pojedinaца u državi.

Ali svi se slažu da na našoj političkoj sceni postoji manjak političkih vođa koji bi mobilizirali grupu mladih ljudi. Povjerenje je ključ. Postoji manjak osoba kojima mladi ljudi vjeruju i koje bi pratili.

Mladi profesionalac

Svi ispitanici dijele negativan stav prema politici u BiH izjavljujući da politika u BiH nije dobra ili je čak odbojna. Kada su upitani kako bi politički vođa trebao izgledati, nekoliko sagovornika dalo je primjer Alexandrije Occasio Cortez, članice Demokratske stranke i Zastupničkog doma SAD-a, kao „inteligentne, obrazovane i inspirativne“ političarke i aktivistkinje kakvu „mi nemamo“. „Mladi ljudi ne vide nijednu atrakciju na našoj političkoj sceni zbog negativnog izgleda kakvu politika ima“, bila je opservacija jednog od ispitanika. Jedan učesnik intervjua istakao je: „mnogo neobrazovanih i neelokventnih ljudi je na političkoj sceni.“

Postoji rodna neravnopravnost u aktivizmu mladih – žene su aktivnije

od muškaraca. Većina ispitanika ukazuje na to da je često više žena uključeno u društveni angažman, iako se svi slažu da žene u politici i dalje nemaju dovoljno podrške. Jedini kontekst za postojanje rodne neravnopravnosti oko kojeg se ispitanici slažu kada je riječ o aktivizmu je koliko pristupa imaju žene iz malih i konzervativnih okolina događajima i obrazovanju. Oni ističu da pojedini roditelji ne dopuštaju svojoj djeci da putuju u druge gradove.

ANALIZA

Može se zaključiti da aktivni i aktivistički nastrojeni mladi imaju iste probleme kao mladi koji su manje aktivni. Tokom razgovora s učesnicima studije bilo je očigledno da dijele slične probleme kao njihovi vršnjaci. Ključni problem za svih njih je nedostatak smislenih mogućnosti zaposlenja; nezaposlenje i ekonomska zavisnost mogu se smatrati značajnom preprekom za mlade koje treba poduprijeti da budu aktivni i da doprinose društvu. Nemogućnost da osiguraju osnovni posao na duži period ima udjela u percepciji vlastite vrijednosti i nebitnosti, smanjujući motivaciju i elan mladih pojedinaca da budu aktivni. Ovo je definitivno više izraženo u ruralnim područjima. Naša saznanja sugeriraju da redovna primanja i bolji standard života mogu poboljšati nivo aktivnih mladih. Dodatno, mladi ljudi u BiH osjećaju da ne mogu utjecati na svoje okruženje i donošenje odluka. Oni osjećaju da niko ne čuje njihov glas kada je riječ o kreatorima javnih politika i donosiocima odluka, porodici i prijateljima, profesionalnim krugovima, zajednicama i političkim organizacijama. Ovo sugerira da iskustva sagovornika pokazuju da cijelo društvo, kao i lokalne zajednice ne ispunjavaju potrebe mladih ljudi.

Još jedan zaključak koji se može izvući je da aktivizmu mladih nedostaje koordinacija i da je on reakcija na ono što mladi percipiraju kao nepravdu. Kao što je objašnjeno u nalazima studije, mladi generalno radije reaguju nego što budu proaktivni sa svojim zagovaranjem i aktivizmom te je učestvovanje u protestima i aktivističkim inicijativama većinom bez vanjske podrške. U tom smislu jednostavno je zaključiti da BiH nema društvene pokrete za probleme mladih i koji mladima imaju smisla. Mladi nisu organizirani, niti imaju grupe i/ili organizacije koje teže radu prema zajedničkom cilju kroz aktivizam i aktivno zagovaranje. Bez centralne grupe ili organizacije teško je pokušati kreirati promjenu ili osigurati politički glas za one koji su u suprotnom obespravljani. Prema tome, sav je omladinski aktivizam kratkotrajan i bez vodstva. Uzevši u obzir da društveni pokreti kreiraju društvenu promjenu, teško je zamisliti da će mladi u BiH uskoro uspješno riješiti neke od problema koje smatraju važnima bez ozbiljnog savjetovanja, mentorstva i liderstva. Ključno pitanje ovdje za OCD i ostale interesne strane je koja je razlika između nekoordiniranog angažmana i angažmana mladih potaknutog trenutkom i njihove uključenosti u aktivnosti koje su organizirane u njihovim lokalnim zajednicama. Pretpostavka da je veća vjerovatnost da se mladi mobiliziraju u kriznim situacijama, dok je njihova uključenost općenito rijetka, nije dovoljna. OCD i ostale interesne strane trebale bi težiti ukazivanju na tačne resurse motivacije u kriznim vremenima koji bi mogli biti rekreirani u vremenima s manjim pritiskom. Također, mentorstvo mladim ljudima važno je zbog toga što su mladi ljudi

značajno aktivniji kada vide mogućnost promjene, što direktno rezultira iz aktivnosti njihovih mentora ili generalno ljudi koje oni oponašaju. Mentori također mogu biti ljudi u kojima mladi ljudi vide verziju sebe, što im daje motivaciju, jer imaju primjer osobe kojoj se sav rad i trud isplatio. Ako nemaju pristup takvim individuama u svojoj zajednicama i školama, onda je jedan primjer implementacije promjene inspiracija u organizacijama da pokrenu mentorske programe. Ovdje je naglasak na radu OCD.

Očigledan je zaključak da mladi pokušavaju izbjeći svaku vrstu ili oblik politike, ipak, samo će politika riješiti njihove probleme, i u tome je *Catch 22 Conundrum*²⁴. Većina proaktivnih mladih u BiH pokušava imati smislen život izvan ograničenja politike, koju smatraju nacionalističkom i oportunističkom. Zbog toga oni ne vide nijednog političara kao potencijalnog borca za probleme mladih u političkim arenaama BiH. Međutim, da bi politički sistem bio reprezentativan i adresirao probleme svih dijelova društva, svi moraju biti uključeni. Slučaj s mladim ljudima u BiH je da su oni obespravljeni i potpuno uklonjeni iz svih političkih procesa na svim nivoima vlasti. Oni čine značajan dio populacije, ali imaju malo ili nimalo glasa ili utjecaja u odlukama koje ih se tiču. Kako bi se dugoročno popravio njihov položaj, vrlo je važno da mladi budu angažirani u formalne političke procese i imaju riječ bilo kroz organizacije/pokrete i/ili njihove vođe ili lidere mladih koji zagovaraju za poboljšanje statusa mladih ispred političkih stranaka.

Ispitanici su potvrdili da mladi u cjelini imaju ograničenu društvenu i ekonomsku, pa čak i labavu povezanost s lokalnim zajednicama. Ovaj nedostatak angažmana sa svrhom u njihovim lokanim zajednicama u oštrm je kontrastu s online povezanošću, jer biti mlada osoba danas je obično bitno biti povezan sa svime, sve vrijeme online. Nepovezanosti može doprinijeti nedostatak građanskog angažmana i političke participacije. Može se zaključiti da OCD uveliko kompenziraju za nedostatak prilika za mlade u obrazovanju, građanskom i političkom angažmanu koji imaju ograničene aktivnosti u lokalnim zajednicama. Smatrajući da OCD imaju nesrazmjernu ulogu u angažmanu mladih ključno pitanje za njih je bi li trebale ukoliko je moguće organizirati obuke, edukacije, inicijative, seminare i događaje u manjim centrima. Štaviše, posmatrajući značajnu uključenost mladih u njihovim lokalnim zajednicama da bi pružili podršku onima kojima to treba u doba globalne pandemije, čini se da su OCD propustile priliku da istraže mogućnost angažiranja mladih na trajniji i sistematičan način.

24 *Situacija u kojoj je osoba frustrirana paradoksalnim pravilom ili skupom okolnosti koje isključuju svaki pokušaj bijega od njih.*

Također se može zaključiti da je osnovni uzrok apatije to što mladi ljudi osjećaju da su njihovi problemi „samo“ njihovi, što zauzvrat utječe na nedostatak građanskog i političkog angažmana mladih. Preovladavajući je osjećaj da očigledne prepreke u učešću i formalnim, institucionaliziranim političkim procesima čine da se mladi ljudi osjećaju nemoćno. Mnogi vjeruju da niko neće čuti njihove glasove ili da neće biti shvaćeni ozbiljno ako ih neko čuje. Ovaj problem vrti se u krug jer političke partije i političari gube interes da odgovaraju na potrebe mladih ljudi ako ne mogu osvojiti njihove glasove. Ovo zauzvrat navodi mlade ljude da budu sve više isključeni iz učešća u donošenju odluka ili debatama o ključnim socio-ekonomskim i političkim pitanjima koja su važna za mlade. Iako je apatija mladih problem, oni nisu izolirana grupa: apatija mladih direktno je povezana s općom letargijom koja je prisutna u BiH; odrastajući u okruženju koje ne njeguje aktivistički duh direktna je posljedica onoga što se generalno smatra apatičnim ponašanjem. Također, izgleda da je i problem lokaliteta posljedica toga, gdje urbanija okruženja prirodno nude više mogućnosti. Prema tome, glavno je pitanje šta različite interesne strane mogu učiniti da podrže mlade bez obzira na njihovo mjesto prebivanja ili pristupa organiziranom aktivizmu.

Kada je riječ o političkim partijama, može se zaključiti iz podataka dobijenih od intervjuiranih da velike političke stranke ne smatraju aktivne mlade bitnim faktorom za razvoj njihove stranke, niti razvoj društva BiH. Ovo je vrlo važno jer su u BiH, za razliku od drugih demokracija, političke partije ekskluzivni čuvari smislene političke i građanske participacije. Njihov utjecaj nije samo da oni odlučuju koji su kandidati nominovani i izabrani i koji problemi dostižu nacionalni značaj nego stranke imaju veliki utjecaj na javne politike i strategije koje bi mogle njegovati viši stepen građanske i političke participacije mladih na lokalnim, regionalnim i nacionalnim nivoima. One imaju esencijalnu ulogu u promoviranju participacije mladih u procesima donošenja odluka. Međutim, političke stranke ovo ne rade jer imaju sistem učestalog isključivanja mladih, koji proizlazi iz različitih faktora, ali većinom zbog nedostatka vizije ili razumijevanja problema. Štaviše, angažman u političkim strankama često zahtijeva dugotrajnu posvećenost, koja je teška za mlade koji pokušavaju steći obrazovanje i etablirati se na tržištu rada. Iako je zaključiti da ove prepreke pospješuju ciklus u kojem su mladi obeshrabreni ekskluzivističkom prirodom političkih stranaka i odlučuju da im se ne pridružuju ili da imaju bilo šta s njima. Zauzvrat, zato što se ne pridružuju političkim strankama, nedostaje im unutrašnja baza moći da imaju nominacije za individue koje bi se borile za probleme mladih. Stoga bi oba problema trebala biti adresirana kako bi se razbio ovaj ciklus: (1) mladi bi trebali razvijati svoje vještine i motivaciju da budu aktivno angažirani u političkim partijama i (2) partije bi trebale biti ohrabrene da kreiraju prostor za mlade.

Još jedan važan zaključak ove studije je da učenici/e osnovnih i srednjih škola u BiH ne dobivaju znanje koje ih priprema za produktivan građanski i politički život. Učenici diplomiraju u obrazovnim institucijama bez osnovne kompetencije koja bi trebala osigurati da ovi mladi građani/ke budu dovoljno informirani i obrazovani kako bi bili jednaki učesnici u demokratskom diskursu, u kojem oni kao proaktivni nezavisni pojedinci konstruktivno donose razumne odluke i doprinose društvu. Obrazovni sistemi trebaju duboku rekonstrukciju i reformu kako bi uveli kreativne metode koje su mnogo korisnije za razvijanje sposobnosti kritičkog mišljenja kod učenika i koje će dugotrajno osigurati da budu aktivniji i aktivistički orijentirani. U trenutnom sistemu oni dobivaju fragmentirano znanje o različitim temama iz različitih predmeta na osnovu predavanja stječući znanje propisano rigidnim nastavnim planom i programom. Zatim postoji raširena tendencija memoriranja predavanja, eseja i materijala na principu 'pitanje – odgovor'. Prema tome, pravo znanje i obuka kreativnim metodama na nivoima osnovne i srednje škole i efektivniji interaktivni časovi neophodni su za razvoj sposobnosti kritičkog mišljenja u BiH. Učenici u BiH moraju posjedovati sposobnost kritičkog mišljenja kako bi se mogli uklopiti u kompetitivan svijet, ne samo radi dobrih rezultata na radnim mjestima nego i radi vođenja produktivnih i aktivnih života. Jednostavno rečeno, formalni obrazovni sistemi ne pomažu mladima da budu aktivni i aktivistički orijentirani.

Ispitanici su nagovijestili da postoji znatan dio mladih u BiH koji nemaju povjerenja u ljude i institucije i koji osjećaju da je njihova sudbina zapečaćena od moćnih i nedodirljivih vladajućih elita. Postoji očigledan nedostatak implementacije pravno obavezujućih odluka u svakom sektoru u BiH. Zatim, brojni visokoprofilni korupcijski i zločinački osumnjičenici ne dobivaju zatvorske kazne. Ovakva percepcija preovladava među mladim ljudima i oni vjeruju da nema dovoljno prilika za njihov smislen angažman jer ništa nije bazirano na zaslugi ili nekoj vrsti zakona. Da bi se povećala vjera mladih ljudi u pravdu, institucije i vladavinu zakona, važno je promovirati realizaciju njihovih socijalno-ekonomskih, društvenih, kulturnih, građanskih i političkih prava; adresirati pitanja nepravde kojima mladi svjedoče, kao i kreiranja mogućnosti za njihovu slobodnu, aktivnu i smislenu participaciju, koja je od najvećeg značaja. Sigurno je da mladima nedostaje pristojan pristup obrazovanju i zaposlenju zbog raširenog nedostatka vladavine zakona koji potiče korupciju i nepotizam. Opet, ono što nedostaje je učesće mladih u javnim poslovima, gdje bi mladi ljudi donijeli glas promjene s jasnom ulogom u zagovaranju za pravdu i vladavinu zakona. Može se lako zaključiti da njihov smislen angažman može biti moćna sila za reformu.

OCD djeluju kao njegujući sistem za obrazovanje mladih, kao i mehanizam za odredbu građanskog i političkog angažmana; OCD su surrogati građanskog i političkog odgoja mladih. Mane formalnog obrazovnog sistema i participacija mladih, koja bi trebala osigurati da mladi budu adekvatno predstavljeni u donošenju odluka, da znaju svoja prava i da ima se da neophodno znanje i kapacitet da učestvuju na smislen način na svim nivoima u velikoj su mjeri osigurani zahvaljujući različitim OCD u BiH. OCD u cilju osiguravanja prilika za mlade izdvajaju vrijeme i iznova se trude za inkluzivno i kvalitetno obrazovanje od rane dobi za mlade. One se konstantno trude da održe prilike neformalnog obrazovanja za mlade kako bi naučili o vladavini zakona, građanskoj političkoj participaciji i ljudskim pravima. Uloga brižnika i edukatora esencijalna je kako bi se mladi ljudi ohrabрили da cijene i primjenjuju principe vladavine zakona u svojim svakodnevnim životima, uključujući donošenje odgovornih odluka, promoviranje vrijednosti tolerancije i poštovanja i poboljšanja važnih životnih vještina kao što je kritičko razmišljanje. Čini se da su OCD jedini sektor koji konstantno širi prilike za smislen angažman mladih i investira u inicijative koje vode mladi na nacionalnom nivou; međutim nedostaje im inicijativa da pomognu mladima da aktivno oblikuju svoje zajednice. Lako je zaključiti da OCD trebaju podršku u svom trudu kako bi osigurale smislen angažman mladih ljudi u promoviranju prava za njihov pozitivan razvoj, dobrobit i obrazovanje, dopuštajući im da se fokusiraju na pozitivno doprinošenje društvu, umjesto da se samo bore da prežive.

VI ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Pasivnost mladih jedna je od tema koju smo željeli istražiti, jer smo primijetili kroz razvoj naših programa aktivnosti i radom s drugim organizacijama da OCD počinjku imati poteškoće u pronalasku mladih koji su zainteresirani za bilo koju vrstu aktivizma ili ulaganja u obrazovanje u ovoj oblasti. Pitanja koja smo željeli istražiti su koje su to glavne prepreke aktivizmu mladih i šta ometa političku participaciju mladih, posebno u sistemu koji pruža (ili ne pruža uopće) pomoć i gdje je nedostatak izvora informacija. Koji su to glavi okidači/okolnosti da mladi postanu „neaktivni“ i koji/-e su to ključni razlozi/okolnosti koji/-e čine mlade neaktivnima?

Provedeno istraživanje potvrdilo je nekoliko aspekata koji moraju biti adresirani u društvu prije nego teret (ne)aktivizma stavimo na ramena mladih i očekujemo bilo kakvu promjenu u njihovom pristupu. Svi su učesnici svjedočili o nedostatku pruženih prilika kroz obrazovanje i u društvu generalno. Oni koji su aktivni potvrdili su da je aktivizam rezultat njihove vlastite volje i truda ili kroz influensere/mentore koje su imali priliku imati u svojim životima. Ovako ne bi trebalo biti i ne možemo se osloniti na ove faktore da promoviramo razvoj budućeg aktivizma u našoj zemlji.

Uzevši u obzir informacije koje su prikupljene iz različitih relevantnih izvora, kao i primarno istraživanje ističemo sljedeće preporuke za adresiranje aktivizma mladih. Predložene preporuke nisu lista želja zato što su dizajnirane tako da je svaku moguće implementirati i da bude održiva.

Predložene preporuke slijede format u kojem su podaci i zaključci iz studije prezentirani i nisu rangirani ni na koji način (relevantni ili nerelevantni):

PREPORUKE ZA VLADU/-E:

- Svi nivoi vlasti trebali bi kreirati realistične strateške okvire i javne politike za zapošljavanje mladih s jasnim akcijskim planovima, odgovornostima i vezama s budžetima kako bi ublažili visoku stopu nezaposlenosti mladih i promovirali osjećaj svrhe i koristi mladih.
- Izvršni nivoi vlasti na svim razinama moraju omogućiti u svojim javnim politikama i strategijama da se čuje glas mladih kako bi uklonili osjećaj bezvrijednosti kod mladih ljudi, te omogućiti da odluke budu dobro provedene.
- Sva obrazovna ministarstva trebaju izvršiti reformu nastavnog plana koji će aktivno stremiti razvoju kritičkog mišljenja kod mladih ljudi, kao i inkluziji praktičnih i istraživačko orijentiranih obrazovnih planova i programa.

- Institucije formalnog obrazovanja trebale bi razmotriti obuku nastavnika i edukatora o vještinama i tehnikama za razvoj kritičkog mišljenja mladih počevši od rane dobi.

POLITIČKE STRANKE:

- Političke stranke trebale bi kreirati mehanizme koji bi aktivno težili većem direktnom učešću mladih u inicijativama od interesa u cilju pomaganju mladima u rješavanju njihovih problema, kao i kreiranju osjećaja važnosti i vrijednosti; stranke će imati koristi od potencijalnih novih glasova mladih ljudi.

OCD:

- OCD bi trebale razmotriti pomjeranje nekih obuka, edukacija, inicijativa, seminara i događaja u manje centre u BiH u cilju da dosegnu mlade koji su u suprotnom zapostavljeni i bez smislenih prilika da budu aktivni i aktivistički orijentirani.
- OCD bi trebale posvetiti dio svojih aktivnosti aktivnoj mobilizaciji mladih ljudi u lokalnim zajednicama kao potencijalnim saradnicima u njihovim inicijativama i projektima, pomažući mladima i zajednicama da kreiraju veće nivoe povjerenja, reciprociteta i zajedničkih vrijednosti.
- OCD bi trebale razmotrili još više širenje svoje uključenosti u građansku i političku edukaciju mladih jer su oni jedini i najveći izvor smislene edukacije o aktivizmu za mlade.
- OCD bi trebale koristiti mlade aktiviste kao pozitivne primjere i influencersere za druge mlade članove njihovih zajednica u razvoju njihovog aktivizma.
- Od najveće je važnosti za OCD da razviju mentorske programe za mlade članove društva koji bi mogli utjecati na njihovu uključenost u teme njihovih lokalnih zajednica.

OSTALI:

- Sve interesne strane moraju pomagati etabliranju omladinskog društvenog pokreta kao stuba za budući aktivizam mladih i odskočne daske za buduće mlade lidere.
- Sve relevantne interesne strane (vladine ili nevladine) uključene u rad s mladima trebaju pronaći pristup koji će održati aktivizam mladih živim, posebno za one mlade aktiviste koji ne traže ili ne trebaju podršku u svojim aktivnostima.

Rekavši sve to, mi kao društvo imamo obavezu da promijenimo trenutnu sliku. Moramo promijeniti svoje pristupe i raditi zajedno na ohrabriranju mladih ljudi da postanu aktivniji, da ih osnažimo da postanu glasniji u svojim zahtjevima, ali i da razvijemo strategije koje će im pomoći da ispune svoje zahtjeve. Vladine i nevladine institucije moraju raditi zajedno na ispunjenju ovog cilja i jedino s ovakvim pristupom možemo pomoći da mladi ljudi postanu saveznici globalnim pokretima za prava mladih i omogućiti mladim ljudima održivu alternativu da ostanu u našoj zemlji.

Izvori

1. Baumgartner & Morris, 2009 "The Impact of Social Media, Use of Political Participation", Grossman 2004 quoted in Hana S. Noor Al-Deen And John Allen Hendricks ed.
2. BiH Ministry of Civil Affairs, "Data on Youths in BiH", 2021; dostupno na: http://www.mladi.gov.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=46&Itemid=34
3. Friedrich-Ebert-Stiftung, "FES Youth Studies Southeast Europe 2018/2019", dostupno na: <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/15262.pdf>
4. Heinrich Böll Stiftung, "Massive Departure of Youth from BH: Job Search or Escape From Reality", 2017.
5. Institut za razvoj mladih KULT i Fondacija Mozaik, "Rezultati istraživanja o utjecaju pandemije COVID-19 na mlade aktivistkinje i aktiviste", dostupno na: <http://mladi.org/v2/phocadownload/REZULTATI%20ISTRAZIVANJA%20%20UTJECAJ%20PANDEMIJE%20COVID-19.pdf>
6. PAX, "Mapping Inclusive Memory Initiatives in the Western Balkans", October 2020; dostupno na: <https://paxforpeace.nl/media/download/pax-report-mapping-inclusive-memory-initiatives-in-the-western-balkans.pdf>
7. Regional Cooperation Council, "Balkan Barometer 2020: Public Opinion Survey", Jun 2020; dostupno na: <https://www.rcc.int/pubs/95/balkan-barometer-2020-public-opinion-survey>
8. USAID Bosnia and Herzegovina Monitoring and Evaluation Support Activity, "National Youth Survey in Bosnia and Herzegovina 2018, Findings Report", July 2018; dostupno na: http://measurebih.com/uimages/MEASURE-BiH_NYS2020182007262018.pdf
9. USAID Bosnia and Herzegovina Monitoring and Evaluation Support Activity II, "National Survey of Citizens' Perceptions in Bosnia and Herzegovina 2019, Final Report", June 2020; dostupno na: http://measurebih.com/uimages/measurell_nscp2019_final_report.pdf;

10. World Bank, "Migration and Brain Drain: Europe and Central Asia Economic Update", dostupno na: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/657051570692065211/pdf/Migration-and-Brain-Drain.pdf>;
11. Zlatan Jovanović, „Učešće mladih u procesima donošenja odluka: Istraživački izvještaj“, Asocijacija srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini, decembar 2020.
12. Žaneta Džumhur, "PISA 2018: Izvješće za Bosnu i Hercegovinu", Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Mostar 2019. Vidjeti više na: <https://aposo.gov.ba/sadržaj/uploads/PISA-2019-izvje%C5%A1%C4%87e-za-BiH.pdf>
13. Žiga et.al., "Studija o mladima u Bosni i Hercegovini", Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), 2015. dostupno na: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/11436.pdf>

Aneksi

Aneks 1 – Detaljna metodologija

ISTRAŽIVAČKA ZAJEDNICA

Sarađivali smo s nekoliko naših partnera kako bismo pristupili što različitim ispitanicima, da bismo dobili informaciju koja obuhvata različite pozadine i stanovišta. Međutim, zbog pandemije COVID-19 i prezasićenja ekranima koje su svi doživjeli radi čestog korištenja kompjutera naša je istražena zajednica oskudna. Većina naših ispitanika su mladi ljudi koji su se prijavili na online poziv koji smo podijelili na svom profilu na Instagramu i stranici Lonac.ba. Zbog epidemiološke situacije sve razgovore obavili smo na platformi Zoom, što nam je omogućilo da razgovaramo s ljudima iz manjih zajednica, značajno udaljenih od Sarajeva. Uz javni poziv za učešće u istraživanju također smo koristili metodu snowball sampling kroz saradnju s našim partnerima i dijeljenje kontakata s organizacijama. Polazeći od nekoliko studija koje su provedene u posljednjih nekoliko godina, a koje ćemo razmotriti u narednom poglavlju tim BDF-a je zaključio da se stavovi većine mladih ljudi poklapaju i da bismo stigli do srži problema koji ih muči, u ovoj publikaciji umjesto kvantitativnih informacija prezentiramo lične priče naših ispitanika.

Intervjuirali smo 14 žena i 11 muškaraca, većinom u dvadesetim godinama. Deset od njih su studenti, dok su ostali zaposleni u vladinim ili neprofitnim institucijama. Devet od njih rade u različitim NVO koje se bave građanskim aktivizmom bh. građana, dok svi naši ispitanici smatraju sebe aktivnom omladinom. Nekoliko naših ispitanika oklijevalo je da sebe nazove aktivistima zbog ličnog razumijevanja termina, ali svi imaju bogato volontersko iskustvo i pružaju doprinos zajednici.

Pet naših ispitanika politički je aktivno kao članovi političkih stranaka, dok je većina učesnika, kako sebe označavaju, „apolitična“. Tokom razgovora o nedavnim izborima većina ispitanika bila je otvorena o činjenici jesu li glasali ili ne. To bi mogla biti najveća razlika između naših ispitanika: iako svi sa žarom kritiziraju političku klimu u zemlji, samo nekoliko njih vjeruje određenim političkim partijama.

Naši ispitanici imaju različite socio-ekonomske pozadine i iako se njihova vjerovanja (posebno politička) razlikuju, svi oni dijele istu frustraciju prema postojećim sistemima u BiH i voljni su učestvovati u promjenama. Frustracija se različito manifestira i naši ispitanici vide različite uzroke za to.

Ova je publikacije kolekcija ličnih iskustava i mišljenja vezanih za politički i građanski angažman mladih, na osnovu kojih pravimo sugestije u vezi sa sljedećim koracima koje BDF, partneri i slične organizacije mogu poduzeti u cilju bolje podrške mladima.

KORIŠTENE METODE

Metodologija ovog istraživanja prošla je značajne promjene tokom istraživanja. Iako je originalni plan bilo provesti istraživanje u kojem će učestvovati veći broj ispitanika, istraživački tim došao je do zaključka kroz probne intervjue i istraživanje da informacije koje BDF želi prenijeti u ovoj publikaciji mogu biti bolje prezentirane kroz detaljne intervjue i kvalitativne informacije.

Ovo je istraživanje konceptualizirano kao kombinacija primarnih i sinteza sekundarnih podataka o slučajevima aktivizma mladih u BiH u prošloj deceniji. Analiza se oslanja na pristup mješovitih metoda koje kombiniraju kvalitativnu analizu primarnih i sekundarnih podataka, kao i kvantitativnu analizu primarnih baza podataka kako bi se triangulirale informacije koliko je to moguće. Stoga je naš tim koristio sljedeće izvore podataka:

- Okvire/platforme dostupne za organizaciju mladih;
- Ključne informativne intervjue odgovornih za različite faze/dužnosti protesta/aktivističke aktivnosti;
- Izvore sekundarnih podataka (tematski specifične analize provedene od domaćih ili međunarodnih organizacija, kao i zvanične vladine statistike i izvještaje).

Koristeći ove izvore podataka ilustriramo kako se motivacija mladih da učestvuju u građanskim aktivnostima povezuje s problemima koje oni smatraju važnima, posebno onih koji se dotiču obrazovanja i nezaposlenja. Kako bismo ispitali ove i slične teme, primijenili smo pristup kombiniranih metoda, koji uključuje analizu prethodnih istraživanja na ovu temu, ali i prethodne studije ili analize situacija, kako bismo razumjeli ključne značajke aktivizma mladih. Ključni informativni intervjui s predstavnicima aktivnih mladih iskorišteni su da omoguće detaljna svjedočenja iz prve ruke o mladima i aktivizmu. Kako bismo istražili ove teme, koristimo tri glavna istraživačka pitanja. Uzevši u obzir sve spomenute činjenice i oblasti koje bismo voljeli istražiti kako bismo bolje razumjeli i prilagodili svoj pristup prema mladima generalno, došli smo do glavnog istraživačkog pitanja: Koje su to pokretačke sile iza aktivizma tokom kriznih situacija i protesta u BiH i kako ih možemo održati živima?

ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Prvo pitanje „Koje su glavne prepreke aktivizmu mladih i šta potkopava političko i građansko učešće mladih?“ omogućava nam da istražimo pozadinu prethodnog i trenutnog okvira za aktivizam mladih. Naprimjer, istražujemo nezaposlenost i ekonomsku zavisnost, koje predstavljaju većinu problema mladih u BiH i jesu li svi ovi problemi povezani i bi li njihovo rješenje moglo doprinijeti porastu aktivizma mladih. Iako smo planirali istražiti preplitanja roda, starosne dobi, lokacije i nivoa obrazovanja u odnosu na aktivnost ili neaktivnosti, smatramo da je najznačajniji faktor u ovom diskursu i pristupu informacijama direktan rezultat individualne socijalno-ekonomske situacije.

Drugo pitanje “Koji su glavni okidači/okolnosti za mlade da postanu aktivni i koji su ključni razlozi/okolnosti koje čine mlade neaktivnima?” povezuje direktno iskustvo iz prve ruke aktivističke omladine. Svjedočenja naših ključnih ispitanika od posebne su važnosti u istraživanju ove teme, jer istražujemo kako su oni počeli svoj aktivistički i politički angažman i kako se razlikuju od svojih zajednica i prijatelja koji su neaktivni. Informacije dobivene uz pomoć ovog pitanja doprinijet će kontekstualnim informacijama iz prvog pitanja. Također, kroz analizu će biti moguće ispitati koju ulogu rod, seksualnost i socio-ekonomska pozadina igraju u različitom poimanju aktivizma.

Posljednje pitanje u ovoj studiji „Koji su neophodni uvjeti za aktivizam mladih i koji faktori imaju najveću vjerovatnoću da osiguraju aktivizam/pasivnost kod mladih?“ proizlazi iz prethodna dva pitanja, sa specifičnim fokusom na razumijevanje koji unutrašnji i vanjski uvjeti njeguju prethodni i budući aktivizam mladih. Da bismo odgovorili na ovo pitanje, primijenili smo holističku analizu kako bismo istražili zašto su neke „okoline“ povoljnije za aktivizam mladih. Dok su prethodna dva fokusirana na iskustva naših ispitanika, ovo posljednje pitanje potiče ih da raspravljaju o institucionalnoj pomoći koju mladi dobivaju. Cilj je istražiti povezanost sa specifičnim javnim politikama (agendama). Specifično, diskutiramo o formalnom nastavnom planu i na koji je način on faktor koji može utjecati na aktivizam mladih. Poredimo ove ciljeve s izloženošću neformalnim oblicima obrazovanja.

POLUSTRUKTURIRANI INTERVJUI

Metoda koja se dokazala kao najznačajnija za prikupljanje informacija od naših ispitanika bili su polustrukturirani detaljni intervjui jer nam je omogućila da pristupimo svakom od ispitanika individualno, prilagođavajući pitanje sferi njihovog interesa. Iako smo imali detaljni protokol intervjua (Dodatak 2), prilagodili smo pristup svakom od svojih ispitanika. Naprimjer, kako smo razgovarali sa studentima, razgovor je bio

većinom fokusiran na njihovo vlastito iskustvo u njihovim zajednicama i koliko su se osjećali podržanima od institucija. Politički aktivni mladi ljudi mogli su razmišljati o svojoj uključenosti u politiku i mladi koji su zaposleni u institucijama koje se bave građanskim angažmanom razgovarali su o ulozi donatora i kako je institucionalizacija aktivizma utjecala na promjene u društvu. Razmatrajući svoje probne intervjuve došli smo do zaključka da bi finalna grupa pitanja koja se tiče obrazovanja bila spomenuta ranije tokom razgovora. Prema tome, rijetko smo trebali postavljati niz pitanja i naši bi ispitanici spomenuli temu obrazovanja većinom u prvih nekoliko minuta razgovora, pri razgovoru o glavnim problemima s kojim se mladi sreću. Dok je općenito mišljenje mladih slično: slažu se da su glavni problemi mladih obrazovanje i nezaposlenost, njihove različite pozadine pokazuju različite pristupe ovim problemima.

Intervjui s našim ispitanicima trajali su između 40 i 60 minuta, i cilj ovog istraživanja, uz ostale izlistane na početku ove publikacije, bio je da podignemo glasove i kreiramo platformu za iskustva mladih ljudi s različitim pozadinama. Prednosti ovog pristupa su ne samo da smo uspjeli ostvariti važan uvid koji je pomogao pri odgovaranju naših istraživačkih pitanja nego smo i vjerovatno, mnogo važnije, kreirali prostor za mlade ljude da podijele svoja iskustva i mišljenja. Većina naših ispitanika izrazila je zahvalnost što smo ih saslušali, tvrdeći da „trebaju pričati o ovakvim stvarima češće“.

Iako su intervjui provedeni preko Zooma, bilo je osjećaja povezanosti s našim ispitanicima, jer bez obzira na to koliko smo bili fizički daleko, razgovori su bili živopisni. Željeli smo izbjeći bilo kakav osjećaj autoriteta između istraživača i ispitanika i tako smo oblikovali intervjuve kao labavo posredovane razgovore. Ovaj pristup pokazao se korisnim, posebno zato što je opušteni pristup učinio da ispitanik ima želju da podijeli svoja iskustva. Iako smo mogli stvoriti povezanost s ispitanicima, virtuelni zid između nas bio je distrakcija ponekad, od problema s internetskom konekcijom, do vremenske dostupnosti – virtuelni razgovori u svojoj osnovi teže su izgledali opušteno.

OGRANIČENJA

U procesu dizajniranja istraživanja, razvoja alata i prikupljanja podataka, susreli smo se s nekoliko ograničavajućih okolnosti koje su donekle umanjile snagu naših rezultata:

- Podaci su prikupljeni tokom vrhunca drugog vala pandemije COVID-19 (oktobar – kasni decembar 2020.). Vjerujemo da je pandemija utjecala na konačan broj naših ispitanika. U potpunosti smo svjesni emotivnog pritiska koji svi građani naše države i svijeta proživljavaju. Neki od naših ispitanika podijelili su trenutne probleme sa zaposlenjem koji su rezultat pandemije, poteškoće sa studiranjem zbog nedostatka organizacije u njihovim obrazovnim institucijama, i generalno uređeno mentalno zdravlje. Zbog toga smo ustanovili da je tokom istraživanja provođenje intervjuja bilo teže nego u normalnim okolnostima.
- Najveća prepreka našem istraživanju bile su epidemiološke mjere na snazi tokom pandemije COVID-19. Međutim, uzevši u obzir da je tokom pandemije održano nekoliko protesta i aktivnosti o kojima smo razgovarali s našim ispitanicima, posebno protesti koji su se desili 2020. godine (Antifašistički protest, Parada ponosa i studentski protesti), vjerujemo je vrlo važno razgovarati i o ovom pitanju.
- Suprotno svim preprekama činjenica je da je 2020. godina označena tako očiglednom disfunkcionalnošću institucija inspirirala mlade ljude da oštro i jasno govore o svojim iskustvima. Ohrabreni događajima u svijetu, protestom Black Lives Matter protiv brutalnosti policije u SAD-u i Evropi, pokretom svjesnosti o globalnom zagrijavanju predvođenom Gretom Thunberg, marševima za ženska i LGBTQI+ prava, mnogi naši sagovornici vjeruju da su ove aktivnosti direktno povezane s pandemijom, jer su ljudi širom svijeta imali vremena da primijete sve načine na koje ih sistem sputava.

Aneks 2 – Projekti BDF-a

Fondacija Boris Divković osnovana je 2013. godine s ciljem unapređenja političkih nauka i političke prakse u Bosni i Hercegovini i regionu. Od tada Fondacija promovira odgovornu politiku koja služi svim građanima i građankama te djeluje na principima jednakopravnosti, suživota i solidarnosti.

PREMA TOME, GLAVNI CILJEVI BDF-A SU:

- Poboljšanje prakse javnih politika u BiH
- Istraživanje
- Obrazovanje društveno aktivnih mladih ljudi bez obzira na politički stav
- Odgovorna politika

Fokus BDF-a je kreiranje javnih politika, lobiranje i zagovaranje za progresivnu politiku, baziranu na principima demokracije, jednakosti i inkluzije. Prema tome, jedan od najjačih segmenata BDF-a je Odjel za istraživanje i razvoj, koji proizvodi po mjeri rješenja javnih politika s jakim fokusom na oblasti obrazovanja, društvenog i ekonomskog razvoja.

Fondacija je uspješno implementirala ispod navedene projekte.

Akademija političke odgovornosti je obrazovni program za mlade političarke i političare, studentice i studente političkih i drugih društvenih nauka te predstavnice i predstavnike nevladinih organizacija koji se bavi političkom participacijom mladih i odgovornim politikama u Bosni i Hercegovini. Cilj rada akademije jeste obrazovanje koje će pripremiti mlade ljude za političko djelovanje, promovirajući ideju dijaloga te moralne i odgovorne politike. Projekt podržavaju Swedish International Development Agency (SIDA) i Heinrich Bell Stiftung.

Regionalna liberalna politička akademija (RLPA) ima za cilj da se ojača kapacitet mladih liberala na zapadnom Balkanu. Organiziraju se tri modula po generaciji. Projekt podržava Swedish International Development Agency (SIDA).

Inicijativa 50% je projekt s fokusom na osnaživanje institucionalnih, organizacijskih i političkih kapaciteta kandidatkinja u domenu ženske političke participacije i ostvarivanju jednake zastupljenosti žena i muškaraca kao jednog od glavnih principa funkcioniranja političkih stranaka (interno i eksterno). Cilj projekta je dizajn i implementacija individualnih programa za političke kandidatkinje, te se fokusira na njihovu promociju u javnosti i izgradnju njihovog javnog profila.

Schools in Connections je projekt za bolje osnovno obrazovanje, koje ima za cilj zajednički rad na kvalitetnom obrazovanju o društvenim problemima i problemima održivosti i da se fokusira na buduće perspektive mladih učesnika. Cilj ovog projekta je da omogući mladim ljudima kroz obrazovanje i aktivnost u oblasti društveno odgovornog preduzetništva kvalitetne obuke, zaposlenja i planiranja budućnosti za mlade ljude između 10 i 30 godina starosti, u saradnji s općinama i kompanijama iz nekoliko zemalja. Motiv projekta je da samo s mladima možemo stvarati bolji svijet i budućnost za sve. Projekt se provodi u Osnovnoj školi Srednje u Kantonu Sarajevo u saradnji s osnovnom školom iz Nizozemske.

Rastemo zajedno je Erasmus program s ciljem da učini društveno preduzetništvo dostupno mladima od 15–25 godina starosti u najvećoj mogućoj mjeri. Cilj projekta je bio da pomogne mladima koji dolaze iz pet različitih zemalja da se udruže i razmijene svoja iskustva, ideje i ambicije kroz interaktivni program čija je svrha da ohrabri učesnike da preuzmu vodstvo u mijenjanju društva i kreiranju novih poslova i pokretanju individualnih društvenih projekata.

Progresivne politike na Zapadnom Balkanu (ProgWeB) je projekt BDF-a uz podršku organizacija iz Švedske Olof Palme International Centre (OPC) i Centre Party International Foundation (CIS), u saradnji sa šest think tankova sa Zapadnog Balkana: Forumom lijeve inicijative (FLI), Centrom modernih veština Srbija (CMS), Qemal Stafa Foundation Albania (QSF), Progress Institute for Social Democracy North Macedonia (PROGRESS), Liberal Institute Skopje North Macedonia (LIS) i Musine Kokalari Institute for Social Policy from Kosovo. Cilj Akademije je edukacija i osnaživanje politički aktivnih mladih osoba uz pružanje znanja i vještina koje će koristiti u daljem političkom angažmanu u okviru svojih političkih partija i u okviru političkog života u svojim državama. Poseban je fokus na praktičnom političkom obrazovanju (upravljanje kampanjom i pisanje političkog manifesta), kulturi sjećanja i pomirenju i kako su povezani s regionalnom EU integracijom.

Galerija uvreda – stup srama u javnom diskursu je projekt koji ima za cilj naučiti učesnike o posljedicama negativnog korištenja online platformi i podići svijest o nasilnom ekstremizmu, govoru mržnje i virtuelnom nasilju putem digitalne kampanje i edukacije. Cilj je educirati mlade lidere i aktiviste iz FBiH i RS-a o važnosti borbe protiv nasilnog ekstremizma i naučiti razlike između slobode govora i govora mržnje. Učesnici su stekli znanje o kibernetičkom kriminalu i strategijama kako spriječiti njegovo širenje u njihovoj zajednici. Projekt je finansirala Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID), a njegovu provedbu podržat će Međunarodna organizacija za migracije (IOM) u okviru programa BHRI.

Šansa za nas je projekt namijenjen mladim predstavnicima i kandidatima na lokalnim izborima 2020. iz deset različitih političkih stranaka koji dolaze iz Kantona Sarajevo i Hercegovačko-neretvanskog kantona. Cilj ovog projekta je bila priprema mladih za lokalne izbore 2020., edukacija o političkom i izbornom sistemu Bosne i Hercegovine, ali i promoviranje političke i društvene odgovornosti, te pisanje i promocija inicijativa na lokalnom nivou. Projekt finansira Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID), a njegovu provedbu podržala je Međunarodna organizacija za migracije (IOM) u okviru programa BHRI.

EU Mentorship je projekt koji ima za cilj da pripremi i inspirira političke aktivistice i aktiviste u daljnjem procesu EU integracija i poduzimanju potrebnih mjera za države koje predstavljaju, a istovremeno jačajući mrežu Zapadnog Balkana i kapacitet njihovih političkih stranaka, kroz mentorstvo za liberalne političke aktiviste u zemljama Zapadnog Balkana i Eastern Partnership članice EU, kao i promoviranje tema budućeg proširenja EU izvan tipičnih pro et contra argumenata u diskusije više orijentirane ka rješenjima. Ovaj projekt trebao bi rezultirati stvaranjem nove dvosmjerne komunikacije, gdje se informacije, mišljenja i argumenti mogu razmjenjivati između liberalnih političara i zvaničnika zemalja članica EU i zemalja Zapadnog Balkana koje nisu u EU/IP zemalja, u nadi da će liberalni glas budućih članica biti oslušan u EU i njenim institucijama, ali i obratno. Projekt podržava European Liberal Forum (ELF).

Civic Platform for Young Liberal Activists (CPLA) – Cilj projekta je potaknuti interes mladih za politički aktivizam unutar širokog spektra civilnog društva, uključujući političke stranke, nevladine organizacije i društvene pokrete. Liberalne političke nevladine organizacije širom jugoistočne Evrope okupit će se s mladim predstavnicima i predstavnicima liberalnih političkih stranaka i podići svijest o aktivizmu mladih. Projekt podržava European Liberal Forum (ELF).

BDF je organizirao kroz nekoliko godina veliki broj okruglih stolova uz podršku partnera širom Evrope: IDI Stichtung (Nizozemska), Haya van Someren Stichting (Nizozemska), CRS/USAID, Heinrich Boll Stiftung (Njemačka/BiH), Centre Party International Foundation (Švedska), European Liberal Forum (ELF), International Organisation for Migrations in BiH (IOM) i mnogih drugih.

Aneks 3 – protokol intervjuja

PROTOKOL INTERVJUJA

Hvala što ste izdvojili vrijeme za naše istraživanje! Ovaj intervju provodi se s ciljem prikupljanja informacija o problemima mladih i aktivizma mladih, posebno u BiH. Kroz intervju s vama BDF traži suštinska i smislena razmišljanja o mladima kako bi došli do iskrenih preporuka za partnere BDF-a kako poboljšati neke od problema koji su povezani s mladima i promovirati učešće mladih u političkim i drugim procesima. Izvještaj će biti prezentiran partnerima BDF-a s jasnim preporukama kako bismo mogli poboljšati aktivizam mladih različitim aktivnostima i prilagođavanjem politika. Svrha ovog sastanka danas je da čujemo vaša razmišljanja i iskustva u vezi s ovom temom. Vaša razmišljanja omogućit će nam da shvatimo i sumiramo informacije o postojećim aktivnostima, praksama i prazninama kada je riječ o vašem iskustvu s ovom temom.

Svi vaši komentari su povjerljivi i nećete biti identificirani imenom niti u jednom izvještaju, prezentaciji ili slično.

(PAŽNJA: pobrinite se da imate informacije o imenu, poziciji i organizaciji/stranci i kontakt)

1. KOJI JE NAJVEĆI PROBLEM MLADIH U BiH?

ISPITIVANJE

- Je li nedostatak zaposlenosti bitan?
- Je li problem opće siromaštvo?
- Je li nedostatak drugih prilika problem?
- Je li loša politička situacija problem?
- Koje su pretpostavke o ekonomiji BiH iz perspektive mladih?

2. KOJA JE GLAVNA PREPREKA ZA POLITIČKU I GRAĐANSKU PARTICIPACIJU MLADIH?

ISPITIVANJE

- Koje barijere koče mlade da se bave problemima koji su od važnosti za njih?
- Jesu li mladi relevantni donosiocima odluka?
- Jesu li mladi relevantni političkim partijama?
- Kako političke partije odgovaraju, podržavaju i/ili obeshrabruju mlade koji su uključeni u aktivizam?
- Postoje li „dobre“ prilike za obuku?
- Postoje li neke inovativne platforme da se „postane aktivan“?
- Kako se povjerenje prema političkim akterima i institucijama odražava na aktivizam?
- Koji su rizici i obaveze uključeni za tebe/tvoju organizaciju/mlade oko aktivizma?

3. KOJI JE GLAVNI OKIDAČ DA SE POSTANE "AKTIVAN/-A"?

ISPITIVANJE

- Šta je aktivizam?
- Molimo vas da nam ispričate o svom nedavnom aktivizmu.
- Koja je uloga porodice, prijatelja i škole u počinjanju bavljenjem aktivizmom?
- Kako mlada osoba odluči „za šta je vrijedno boriti se“?
- Koje su teme prigodne za mlade da pomognu uključivanju mladih i koje se teme smatraju previše tabuom?
- Čega se vi ili drugi plašite/šta smatrate uzbudljivim u vezi s aktivizmom?
- Kako pravila/zakoni/moral i vrijednosti utječu na vaš aktivizam?
- Navedite primjer kada su pravila/zakoni/moral i vrijednosti utjecali na vaš aktivizam?
- Kako uključujete druge ljude u aktivizam i zašto možda oni odustaju?

4. KOJI JE OSNOVNI UZROK APATIJE PREMA AKTIVIZMU MEĐU MLADIM LJUDIMA?

ISPITIVANJE

- Nema kulture pozitivne angažiranosti?
- Nedostatak kapaciteta mladih da se organiziraju?
- Kako provodite svoje slobodno vrijeme? Kako mladi provode slobodno vrijeme?
- Bi li se njihovi stavovi promijenili ako bi zajednica ponudila bolji portfelj aktivnosti/obuka u slobodno vrijeme?

5. DA LI BIH DOŽIVLJAVA INSTITUCIONALIZACIJU AKTIVIZMA U NEKOLICINI OCD ILI IZDVOJENIH POJEDINACA?

ISPITIVANJE

- Koga poistovjećujete s aktivizmom?
- Jesu li uspješni ili korisni?
- Kakva je uloga donatora?
- Kako OCD odgovaraju, podržavaju i/ili obeshrabruju mlade koji su uključeni u aktivizam?
- Kako znate da ste bili uspješni ili neuspješni u aktivizmu i kako ste reagirali?

6. JESU LI MLADI POLITIČKI I EKONOMSKI PISMENI?

ISPITIVANJE

- Znaju li mladi koje su koristi od bivanja aktivnim?
- Znaju li mladi kako postati aktivni?
- Zašto mladi nisu zainteresirani za politiku?
- Biraju li mladi da budu politički aktivni zbog ideologije i vjerovanja ili zbog materijalne dobiti? I zašto je tako?
- Kakav je interes mladih u politici?
- Koje vrijednosti su najvrednije mladima?

- Koji je niz etičkih ideala, principa, doktrina, mitova ili simbola društvenih pokreta koji objašnjavaju kako mladi glasaju danas?

7. KOLIKO SU MLADI POVEZANI SA SVOJIM ZAJEDNICAMA?

ISPITIVANJE

- Kakva je razlika između biti uključen u zajednicu i biti aktivan u zajednici?
- Znaju li mladi/zna li vi šta treba zajednici; ako NE, zašto?
- Razgovaraju li mladi/razgovarate li vi o problemima u zajednici; ako NE, zašto?
- Imaju li mladi/imate li vi mogućnosti u slobodno vrijeme u svojim zajednicama?
- Kako vaša zajednica odgovara, podržava, odnosno obeshrabruje mlade koji su uključeni u aktivizam?

8. KAKVA JE ULOGA MEDIJA?

ISPITIVANJE

- Kako predstavnici medija reaguju, podržavaju i/ili obeshrabruju mlade koji su uključeni u aktivizam?
- Šta mladi ljudi misle o slobodi medija u BiH?
- Koje medije mladi prate i vjeruju li medijima?
- Prepoznaju li lažne vijesti i kako?
- Mogu li prepoznati utjecaj lažnih vijesti na izbor mladih u vezi s političkim partijama?

9. KAKVA JE ULOGA FORMALNOG I NEFORMALNOG OBRAZOVANJA?

ISPITIVANJE

- Kako škole reaguju, podržavaju i/ili obeshrabruju mlade koji su uključeni u aktivizam?
- Oblikuje li formalno obrazovanje mlade da budu neaktivni? Ako DA, kako?
- Oblikuje li neformalno obrazovanje mlade da budu neaktivni? Ako DA, kako?
- Koji su dobri primjeri neformalnog obrazovanja?
- Ako ste bili na obuci, molimo vas recite zašto ste možda prestali pohađati obuku?

10. KAKVU ULOGU MOŽE AKTIVIZAM IGRATI U RAZVOJU MLADIH I ŠTA MOGU MLADI NAUČITI OD UKLJUČENOSTI U AKTIVIZAMU?

11. PREMA VAŠEM MIŠLJENJU, KOJI SU TO PROBLEMI S MLADIMA KOJI SE POJAVLJUJU?

Hvala vam na izdvojenom vremenu. Prosljedit ćemo konačne rezultate studije kada bude završena.

RECENZIJE

Recenzija I: Sarina Bakić

„I ko ima omladinu...taj ne zna šta ima“. Ove riječi su zapisane u uvodu knjige Problemi mlade generacije austrijskog filozofa Ernsta Fischera. One ne predstavljaju samo izraz sumnje u tradicionalno pravilo da su mladi ljudi najlakši i najvredniji objekat konstrukcije i manipulacije svakog društva i političkog sistema, već istovremeno govore o mladim ljudima kao velikoj nepoznanici našeg vremena. Zato su studije o njihovom položaju i njihovim određenjima prema svim pitanjima društvene stvarnosti od velike važnosti što prevazilazi granice uskih doktriniranih stavova sa kojima se nerijetko susrećemo. Jedna od takvih je upravo studija Budni iz nužde: Politički i građanski angažman mladih u Bosni i Hercegovini autora/ica Anele Lemeš, Valide Repovac Nikšić i Ede Kanlića.

Kada govorimo o mladima, činjenica jeste da je riječ o veoma složenom socijalnom entitetu koji predstavlja sinkretizam mnogobrojnih elemenata (nekada i skup veoma različitih i međusobno proturječnih sadržaja). Heterogenost koja je već na prvi pogled uočljiva ne nastaje samo usljed razlika u stepenu društveno-ekonomske razvijenosti pojedinih zemalja, ili regiona unutar jedne države, već proizilazi iz individualnih razlika, ekonomskog položaja, kulturnih, rodnih i drugih okolnosti i faktora. Istovremeno, tu je i nedvosmislena šarolikost bića mladih ljudi i razlika njihovih karakteristika, što se uvijek mora kako konstatovati tako i uvažavati. Nadalje, bosanskohercegovačko društvo u gotovo svim svojim aspektima predstavlja izrazito ranjivo društvo kojem su potrebne adekvatne i stručne, te humanistički nastrojene različite vrste smjernica u prevladavanju ključnih problema sa kojima se društvo već mnogo godina pokušava izboriti i na taj način pomoći svakom članu zajednice bez obzira na spol, dob, vjersku i etničku pripadnost, socijalni status, kulturu, rodne identitete i sl. Sve ove i druge identitete obuhvataju mladi ljudi Bosne i Hercegovine te upravo zbog problema sa kojima se suočava naše društvo, veliki broj mladih ljudi je odlučilo ili je u procesu odlučivanja da napuste svoje zemlju. Ovo je ujedno i light motive koji su istraživači/ce Lemeš, Repovac Nikšić i Kanlić iskoristili/e za sprovođenje ove, za aktuelni trenutak, veoma relevantne Studije. Njena relevantnost se ogleda i u metodološkom karakteru izvedbe a koji podrazumijeva polustrukturirane intervjuje sa mladim ljudima, preciznije, intervjui su vođeni sa 25 ispitanika, oko dvadeset godina starosti.

Današnja slika Bosne i Hercegovine je, između ostalog, određena i mladim ljudima koji su stasali u uslovima koje karakterišu formiranja novih kulturnih, medijskih, političkih i ekonomskih standarda. Težnje ovog dijela bosanskohercegovačkog društva se suštinski i iznimno razlikuju od težnji mladih ljudi prethodnog sistema, i to ne samo zbog formacijskih promjena države i društva u cjelini, već i zbog promjena koje imaju svjetski globalni karakter. Težak period rata i nasilja, kriza identiteta, psihička opterećenja, urušavanje sistema vrijednosti, ekonomska nestabilnost i nezaposlenost predstavljaju posljedice koje su usko povezane sa socioekonomskom, političkom i kulturnom situacijom u bosanskohercegovačkom društvu. Ovakva situacija zajedno sa posljedicama koje u isto vrijeme stvara je također povezana i sa apatijom mladih generacija, čiji je razlog njihov osjećaj prepuštenosti samima sebi, što ova Studija na osnovu dobivenih rezultata naglašava. Rezultati, dalje, naglašavaju, da mladi u Bosni i Hercegovini smatraju kako je najodgovornije polje u društvu za njihov položaj, polje obrazovanja koje svojim apologetskim i ideološkim pristupom ne kreira dovoljno adekvatan prostor za sveobuhvatno izražavanje mladih ljudi i njihovih potreba, pa samim tim i za njihov politički i građanski angažman.

S tim u vezi, vrlo važan segment ove Studije jesu preporuke proizišle iz istraživanja, kreirane za različite segmente društva: vladu, organizacije civilnog društva, političke stranke i ostale interesne grupe, koje će itekako biti od koristi u osmišljavanju strateških projekata, akcija i planova za što jaše i sveobuhvatnije uključivanje mladih ljudi u procese političkog i građanskog angažmana.

Na kraju bih naglasila nesebični trud i posvećenost autora/ica Studije, Anele Lemeš, Valide Repovac Nikšić i Ede Kanlića, koji/e svojim kako profesionalnim tako i ličnim angažmanima, ohrabruju, motiviraju ali i uče mlade ljude Bosne i Hercegovine o značaju njihovog političkog i građanskog aktivizma. Isto tako je važno podcrtati i ulogu i doprinos Boris Divković Fondacije u izgradnji političke kulture mladih, jačanju njihove društvene i političke odgovornosti a sve u cilju razvoja i dobrobiti bosanskohercegovačkog društva.

Recenzija II: Milica Pralica

Publikacija BUDNI IZ NUŽDE: Politički i građanski angažman mladih u Bosni i Hercegovini autorica Anele Lemeš, Valida Repovac Nikšić i Edo Kanlić, koju izdaje Fondacija Boris Divković predstavlja sažetak uzroka, trenutnog stanja apatije i političkog odnosno građanskog dezangažmana mladih u Bosni i Hercegovini. Istovremeno u publikaciji autorice nude i rješenja tj. preporuka za Vlade, političke stranke, organizacije civilnog društva i druge aktere društva kako raditi da mladi budu društveno angažovani građani naše države.

Odlazak mladih iz BiH je trend aktualan posljednju deceniju, a najviše je vidljiv posljednjih nekoliko godina, zbog ekonomske, ali i političke krize vladajućih političkih elita. Pored loše socio ekonomske situacije, koja se odražava i na društveni odnosno građanski angažman mladih iz publikacije možemo da zaključimo i da je obrazovni sistem jedan od najvećih uzročnika pasivnosti mladih.

Izostanak podrške kako akademske zajednice, ali i vlasti kako na lokalnom tako i na svim drugim državnim nivoima mladima šalje poruku da njihovo mišljenje i angažman nemaju nikakav društveni značaj. Tražeći svoje „mjesto pod Suncem“, mladi odlučuju da napuste državu i svoje znanje i vještine implementiraju u državama gdje će se njihov glas čuti.

Stara mudrost kaže : „Ako želiš da osvojiš neku zemlju pošalji vojsku, a ako hoćeš zauvijek da je uništiš, uništi im obrazovanje.“, a upravo kroz ovu publikaciju možemo da uvidimo koliko je obrazovni sistem u kombinaciji sa etnonacionalizmom uzrok problema nedovoljnog omladinskog aktivizma u BiH.

Kroz formalno obrazovanje mladima se ne pruža šansa razvoja kritičkog mišljenja i građanskog aktivizma odnosno djelovanja. Iako postoje mladi koji su buntovni i svoja prava traže izlaskom na ulice, društveni aktivizam i angažman mladih u BiH prvenstveno je neorganizovan, kratkotrajan i dešava se često kao zakašnjela reakcija na specifične društvene događaje ili probleme. Ovo je pokazatelj neprepoznavanja drugih mehanizama građanske angažovanosti društvenog aktivizma poput pokretanja peticija, građanskih inicijativa, pisanja upita i zahtjeve za slobodan pristup informacijama, te da učestvujete u javnim raspravama, odnosno građanske političke pismenosti.

Primjeri poput neprepoznavanja problema drugih kao vlastitih (svi ispitanici su odgovorili da nisu svjesni problema u svojim zajednicama), izostanak solidarnosti sa drugim marginalizovanim grupama u bh. društvu, zatim neupućenost i nejednak pristup za djelovanje koji mladi imaju u ruralnim

zajednicama u odnosu na urbane, depolitizacija društvenih problema (u publikaciji se navodi da je većina ispitanika izjavila da su učestvovali u inicijativama i aktivnostima koje percipiraju kao nepolitičke) i dr. su posledica lošeg obrazovnog sistema, jer se u školama i fakultetima ne uči kako biti društveno odgovoran i angažovan građanin, već poslušan građanin.

Možda bi uvođenje predmeta građanskog odgoja u kome bi pored klasične ex katedre predavanja, mladi mogli da praktično primjene svoje znanje dala bolji rezultat za građanski aktivizam u starijem dobu.

Odlazak mladih, njihova apatičnost i dezangažman u društvu je problem svih nas i trebamo svi zajedno što prije locirati uzroke problema i početi raditi na njihovom rješavanju.

Namjera ove informativne publikacije je da nas upozna sa problemom migracije mladih, njihovog neangažmana, ali preporuke za vladu, političke stranle organizacije civilnog društva da se umanje stope migracije mladih.

Publikacija je pisana jasno i razumljivo, bez nepotrebnih stručnih termina i kao takva je prilagođena širokom krugu korisnika.

Publikacija „BUDNI IZ NUŽDE: Politički i građanski angažman mladih u Bosni i Hercegovini“ predstavlja vrijedan priručnik namijenjen svim društvenim i političkim akterima u BiH. Sam sadržaj publikacije, metodologija istraživanja i rezultati čitaoce potiču na razmišljanje i predstavljaju pomoć za sve institucije, organizacije i druge aktere koji rade sa mladima u našoj državi.

Smatram da će ova brošura svojim kvalitetnim, jednostavnim i razumljivim sadržajem dopuniti tematsku prazninu u dosadašnjoj izdavačkoj djelatnosti na ovom području te predlažem da je svakako treba uvrstiti u obaveznu lektiru svih obrazovnih institucija i generalno institucija koje rade sa mladima, kao i organizacijama civilnog društva.

O AUTORIMA

ANELA LEMEŠ

Anela Lemeš je izvršna direktorica Fondacije Boris Divković (BDF) od 2016. godine i odgovorna je za upravljanje projektima i organizaciju različitih obrazovnih aktivnosti. Anela je vodila i organizirala brojne regionalne akademije za mlade, radila je na povezivanju civilnog društva i uspostavljanju novih saradnji, te je objavila brojne publikacije ispred BDF-a. Uspjela je ojačati kapacitete Fondacije i proširiti veze unutar Bosne i Hercegovine i širom Evrope.

Anela je diplomirala Političke nauke na Univerzitetu u Sarajevu, a magistrirala je menadžment i organizaciju na Adižes Institutu SAD, Kalifornija, Adižes School of Management na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu na temu *Kvaliteta kao glavi temelj konkurentne prednosti univerziteta u BiH*.

Prije nego što je radila za BDF, radila je kao koordinatorica postdiplomskog programa u Sarajevo School of Science and Technology (SSST) i osvojila nagradu za EX SOLO AD SOME AWARD za doprinos razvoju i napretku SSST-a za desetogodišnje razdoblje.

VALIDA REPOVAC NIKŠIĆ

Valida Repovac Nikšić radi kao vanredna profesorica na Odsjeku za sociologiju Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Diplomirala je na Odsjeku za filozofiju i sociologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu te pohađala evropski interdisciplinarni poslijediplomski studij iz područja demokracije i ljudskih prava na Univerzitetu u Sarajevu i Univerzitetu u Bologni. Magistrirala je 2002. godine iz oblasti političke filozofije i odbranila magistarski rad pod naslovom Pomirenje liberalno-komunitarne rasprave u Liberalnoj teoriji manjinskih prava Willa Kymlicke. Radila je u Vijeću ministara Bosne i Hercegovine kao viša savjetnica u Kabinetu zamjenika ministra za evropske integracije i kao viša savjetnica u Kabinetu direktora Direkcije za evropske integracije. Akademsku 2010/2011. godinu provela je na Berkeleyju, Univerzitetu u Kaliforniji, kao stipendistica Fulbrighta. Doktorirala je na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu u aprilu 2014. U aprilu 2019. godine objavila je knjigu pod naslovom „*Teorijske rasprave o kozmopolitizmu*“.

EDO KANLIĆ

Edo Kanlić je omladinski aktivista iz Goražda. Diplomirao je na Odsjeku za međunarodne odnose Ankaru Univerziteta i magistrirao u oblasti ljudskih prava i demokratije u jugoistočnoj Evropi na programu koji realizuju Univerzitet u Sarajevu. Član je nekoliko nevladinih organizacija i neformalnih grupa koji se bave omladinskim radom, suočavanjem sa prošlošću, memorijalizacijom i građanskim djelovanjem. U toku 2021. godine obnašao funkciju projektnog koordinatora dvije političke akademije u Fondaciji Boris Divković.

SARINA BAKIĆ - RECENZIJA

doc. dr. Sarina Bakić je rođena 1973. godine u Sarajevu. Predaje na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu na Odsjeku Sociologija. Njeno uže naučno polje djelovanja jeste sociologija kulture i umjetnosti, istražuje različite fenomene masovne kulture, estetike te suodnose umjetnosti i politike, bavi se kulturom sjećanja, segmentima interkulturalnog dijaloga i međunarodnih kulturnih odnosa. Autorica je više desetina naučnih i stručnih radova u recentnim domaćim i stranim časopisima. Učestvovala kao koordinatorica i član timova u više međunarodnih i domaćih projekata, te na većem broju međunarodnih i domaćih naučnih konferencija sa izlaganjima.

MILICA PRALICA - RECENZIJA

Milica Pralica, aktivistkinja i feministkinja rođena je u Bosanskoj Dubici 1991. godine. Diplomirala je 2015. godine novinarstvo i komunikologiju na Fakultetu političkih nauka u Banjaluci. Od 2012. godine aktivno djeluje u Udruženju građana Oštra Nula, čija je predsjednica od 2017. godine. Jedna je od članica prve Bh.povorke ponosa.

SANEL HUSKIĆ - METODOLOGIJA

Sanel Huskić je istraživački analitičar iz Sarajeva s više od 20 godina radnog iskustva. Bio je uključen u brojne međunarodne i međuvladine organizacije u tom svojstvu (OSCE, USAID, UNDP, UNESCO, UNHCR, EU, EUSR itd.), kao i u vladine institucije i OCD (uključujući vodeći think tank – inkubator znanja u Bosni i Hercegovini u to vrijeme) na Zapadnom Balkanu. Magistrirao je ljudska prava i demokraciju na Univerzitetu u Sarajevu i Univerzitetu u

Bologni. Trenutno je upisan na doktorski studij globalnih studija u Centru za interdisciplinarnu studiju Univerziteta u Sarajevu i kao viši istraživački analitičar na Institutu za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Konsultant je i aktivist u nekoliko organizacija i na brojnim inicijativama.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

316.663-053.6(497.6)

LEMEŠ, Anela

Budni iz nužde : politički i građanski angažman mladih u Bosni i Hercegovini /
Anela Lemeš, Valida Repovac Nikšić, Edo Kanlić. - Sarajevo : Fondacija Boris Divković,
2021. - 57 str. ; 21 cm

O autorima: str. 55-57. - Bibliografija: str. 37-38 ; bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-8035-3-7

1. Repovac Nikšić, Valida 2. Kanlić, Edo
I. Nikšić, Valida Repovac vidi Repovac Nikšić, Valida

COBISS.BH-ID 46257926

Svako društvo treba identificirati sve što mlade sprečava da (p)ostanu aktivni i **pomoći im da osim budućnosti postanu i sadašnjost** svoje države. Ova studija identifikuje probleme koji utječu na aktivizam mladih u Bosni i Hercegovini i nudi preporuke svim akterima uključenim u rad s mladima.